DACIA

Anul I, Numărul 4

BUCUREŞTI, 15 IUNIE 1941 • APARE DE DOUA ORI PE LUNA • EXEMPLARUL: 12 LEI

TRADIŢIA IMPERIALA

IMPĂRATUL TRAJAN INSOŢIT DE CĂPETENII ROMANE

Basso-relief din Museul Laterano, Roma

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De când am înfiinţat «DACIA», am luat cunoştinţă de numeroasele reviste ce apar în cuprinsul ţării noastre îndurerate. Ni-au căzut în mână publicaţii de a căror existenţă nici nu auzisem. Impinşi de curiozitate, le-am răsfoit pentru a desprinde din cuprinsul lor spiritul vremii, tristeţea neamului şi iubirea frăţească faţă de cei năpăstuiţi. Am mai căutat să descoperim seriozitatea celor ce se încumetă să scrie în aceste zile de restrişte şi răspunderea ce trebue să o aibă fiecare conştiinţă românească pentru slova tipărită. Spre bucuria noastră, am cetit studii şi articole substanţiale, scrise cu ştiinţă temeinică şi cu o vibrantă căldură, toate puse în serviciul cauzei naţionale, apărând drepturile neamului de pretutindeni. Am întâlnit, mai rar, accente de mândrie şi de demnitate românească, pline de optimism în destinul suveranităţii noastre din viitor. In unele parcă reînviau glasuri din mormintele străbune, îndemnându-ne să nu disperăm şi să nu ne plecăm capetele sub povara loviturilor crunte ale sorţii. Furtunile de azi vor trece şi noi tot stăpâni vom rămânea pe ce e al nostru.

Dar am găsit şi destule pagini închinate superficialităţii, frazeologiei sterpe, bârfelii frivole şi răutăţii veninoa~~se. Cu uimire am văzut şi isbucniri de~~ o violenţă vulgară din partea unor intelectuali de seamă. Să-i lăsăm pe aceştia din urmă în plata Domnului.

Să-i lăsăm, fiindcă în revista noastră am înlăturat polemicile inutile şi gâlceava muierească. Scopul urmărit de noi e solidaritatea şi armonia naţională, în vederea zilelor grele ce ne aşteaptă. Ne străduim să cultivăm o disciplină intelectuală ostăşească, îndreptându-ne săgeţile împotriva vrăjmaşilor ce ne-au cotropit patrimoniul străbun.

Pentru a ne apăra acest patrimoniu şi pentru a arăta că nu suntem un neam de pripas pe întinsul pământului ce-l ocupăm, adeseori ne coborîm în trecut până la obârşia cea mai îndepărtată a neamului nostru. Incepând dela Traco-Geto-Daci, din epoca protoistorică, constatăm că trăim în regiunea carpato-dunăreană şi că aceşti strămoşi ai noştri au fost poporul cel mai numeros din antichitate, care stăpânea întreg Sud-estul european până în Asia minoră.

Cercetările arheologice din Orientul Europei sunt abia la începutul lor. Sunt mult în urma celor din Apus, cari au permis lui Jacques de Morgan să scrie «L'Humanité Préistorique», o sinteză, — cu multe lacune — a preistoriei generale. Cunoştinţele noastre din epoca paleolitică şi neolitică, privitoare la România, sunt cuprinse în lucrarea «Der Stand der Vorgeschichtforschung in Rumänien», de Ioan Nestor, apărută la Frankfurt, în 1933.

Astăzi avem o pleiadă de tineri arheologi, cari scormonesc mereu pământul pentru a da la iveală mărturii noui asupra trecutului îndepărtat al epocii preistorice a ţării. Cele începute de V. Pârvan în «Getica» şi alte lucrări ale sale, precum şi contribuţia d-lui I. Andrieşescu în a sa «Dacia înainte de Romani» (1912) şi alte lucrări ale d-sale, — ca să nu amintim de alţii — sunt continuate, cu râvnă şi stăruinţă, de tineri familiarizaţi cu metodele ştiinţifice ale săpăturilor. Avem o ştiinţă românească a arheologiei, cu periodice închinate specialităţii, care ne face cinste. Ea aduce mereu contribuţii noui privitoare la trecutul îndepărtat.

Cunoştinţele noastre despre Traco-Geto-Daci, deşi sunt destul de modeste, totuşi ele sunt suficente pentru a le reconstrui fizionomia trupească şi sufletească. Săpăturile ce se anunţă că vor începe în cetăţile dace din regiunea Sebeşului, în cursul acestei veri, să sperăm că vor descoperi noui dovezi privitoare la strămoşii noştri. Noi trebue să ne străduim din răsputeri — fără să cruţăm jertfele materiale din partea statului — să desgropăm toate urmele ce pot arunca o lumină asupra vechimei noastre în regiunea Carpato-dunăreană. Dacă fiinţa noastră etnică îşi are înfipte rădăcinile în acest pământ, suntem datori să cunoaştem cât mai amănunţit adâncimea acestor rădăcini, ca din seva lor să întărim conştiinţa neamului şi să nu permitem streinilor să ne socotească o rasă inferioară.

Deaceea am îmbrăţişat în revista noastră dela început popularizarea tradiţiei trace, care a creat imperialismul macedonean, prin Alexandru cel Mare, şi care, după latinizarea seminţiilor trace, a avut un rol aşa de important în susţinerea imperialismului roman. Tot unui trac, lui Constantin cel Mare, se datoreşte şi crearea imperialismului creştin, continuatorul imperialismului roman.

D-l Dan Botta, în cel dintâi număr al «DACIEI», a lămurit rostul acestor coborîri în trecut, spunând: «Conştiinţa istorică a unui popor, sentimentul misiunii sale în lume, aceştia sunt factorii de cari depinde mărirea sau căderea lui». Şi e regretabil că unii nu l-au înţeles.

In istorie, faptele se interpretează şi cu ajutorul intuiţiei, ca şi în alte ramuri ale ştiinţei, ca de pildă în geografie, etnografie, etc. Cel ce reuşeşte să dea viaţă şi să pună în valoare faptele seci, nu înseamnează că denaturează adevărul cu ajutorul fanteziei, ci că pătrunde în taina evenimentelor şi fixează, în linii mari, sintezele spirituale, din cari se naşte conştiinţa istorică a urmaşilor.

Să ne gândim la şcoala latinistă din epoca renaşterii noastre naţionale dela începutul veacului trecut. Dupăce fiii iobagilor ardeleni s'au întors dela Roma, cu câtă mândrie şi fanatism au accentuat origina latină a poporului nostru, pe care o cunoşteau şi cronicarii moldoveni, fără să fi reuşit să o pună în valoare. Nu rătăcirile şi exagerările latiniştilor, combătute de T. Maiorescu, trebue să ne oprească, ci propovăduirea obârşiei noastre imperiale în masele largi ale poporului, care în colindele şi oraţiile lui păstrase amintirea tradiţiei romane, fără să treacă în conştiinţa lui ca o idee-forţă. Această conştiinţă i-au cultivat-o cărturarii ardeleni şi mai ales preoţii crescuţi în şcolile Blajului, unde mulţi învăţau să şi vorbească latineşte. Numai cine a trăit în Ardeal şi a apucat vremurile acelea îşi poate da seama de revoluţia spirituală trezită de latinişti în masele norodului. Dascălii ardeleni, trecuţi peste munţi, în Moldova şi în Muntenia, au difuzat această idee, săvârşind un nou descălecat intelectual. Şcoala latinistă a realizat un act politic, prin cultură, de cea mai mare însemnătate.

Cercetările ulterioare au lărgit orizontul, aşa că Vasile Pârvan, putea să scrie: «Noi, Românii de azi, suntem nu numai urmaşii Romanilor din Dacia, ci, în aceeaş vreme, urmaşi, şi ca sânge şi ca suflet, ai întregii Impărăţii romane de răsărit». (Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării, pag. 14).

Atunci de ce se împiedecă cronicarul unei reviste de următoarele constatări ale d-lui Dan Botta: «Românii, afirm, sunt singurii moştenitori ai ideii imperiale romane, cum tot ei au fost, în cursul evului de mijloc, deţinătorii ei». Aceste afirmaţiuni se întemeiază pe cercetări ştiinţifice şi numai cei interesaţi să ne răşluiască trecutul glorios pot să le tragă la îndoială.

In ce priveşte rolul Românilor în cursul evului de mijloc, semnalăm lucrarea d-lui George Murnu, «Vlahia Mare», care ar merita să fie retipărită şi răspândită şi în limbi streine.

Nicolae Iorga în «Byzance après Byzance», continuarea lucrării sale «Histoire de la vie byzantine», în 3 volume, a dovedit, că imperiul roman de răsărit, după căderea Constantinopolului, a fost substituit de Patriarhatul ecumenic al bisericii ortodoxe, şi, în secolul al XVI-lea, se credea în reînvierea moştenirii lui Constantin cel mare, a lui Iustinian şi a Comnenilor, prin şeful ortodoxiei, care avea o curte ca vechii împăraţi şi care purta pe vestmântul său pajura Basileilor.

Tot acolo se arată, că rolul Domnilor români în moştenirea Bizanţului e cu mult mai mare decum s'a crezut. Ei au fost protectorii întregei creştinătăţi ortodoxe. La Iaşi şi la Bucureşti veniau patriarhii Răsăritului, ca la noui basilee. Boerul Lupu, când ajunge pe tronul Moldovei, îşi ia numele de Vasile, ca împăratul legislator al cărui cod l-a şi publicat. Cu ajutorul Veneţienilor şi al Polonilor spera să fie instalat chiar în Bizanţ. Dimitrie Cantemir, savantul urcat pe tronul românesc, a dominat viaţa politică şi religioasă a întregei ortodoxii, iar fanarioţii, începând cu Mavrocordaţii, au urmărit şi ei visul imperial.

«Voevozii nu mai poartă titlul imperial — spune d-l Botta — dar în numele lor de domni străbate un ecou puternic din titlul imperial roman, «Dominus noster imperator».

«Pe zidurile ctitoriilor domneşti — continuă d-sa — ei pot fi văzuţi în lung strai împărătesc, purtând pe cap înflorita coroană a Comnenilor şi Paleologilor».

Tradiţia noastră imperială nu e, deci, un mit, ci o realitate, cu care trebue să ne mândrim.

Această tradiţie imperială străveche ne-a servit întotdeauna ca scut de apărare împotriva «barbarilor» năvălitori, cari socoteau că ne pot privi de sus şi ne pot trata ca pe nişte bieţi înapoiaţi, ce ar fi avut nevoie de civilizaţia lor, deşi Răsăritul nostru strălucea — Ex Oriente lux — pe când ei abia ieşiseră din organizaţia clanurilor primitive.

Octavian C. TĂSLĂUANU

MOLDOVA

FRAGMENT DINTR'UN POEM POSTUM / de MIHAIL EMINESCU

Din lungi cărări de codru, din munţi cu vârfu 'n nouri
Ieşit-au Dragoş Vodă, îmblânzitor de bouri,
Mulţimea curgătoare s'a fost întors pe vale
Şi buciumele sună şi oile-s pe cale;
Nainte merg moşnegii, cu pletele bogate,
Ţiind toiege albe în mânile uscate;
Astfel ieşeau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri,
Copii, ciobani de turme, moşnegi, păstori de neamuri
Şi au întins moşia spre răsărit şi-amiaz
Pân' unde marea sfarmă de ţărm al ei talaz —
Au cucerit cu plugul, cu vârful dragei săbii
Pân' la Cetatea Albă, limanul de corăbii.
Sute de ani stătut-au stăpâni până la Nistru,
Luptând cu Răsăritul, cu cuibul cel sinistru
De unde vin în roiuri în veci renăscătoare
Spurcate lumi şi rele, barbarele popoare,
Prin neagră vijelie ce vâjie şi bate
Sfărmându-se la graniţi de ziduri de cetate.
Stă neclintit' Moldova ţesând la pânza vremii,
Viteji îi erau fiii şi purtătorii stemii
Cei dătători de lege şi-aşezători de datini,
Lumină din lumină, Muşatini din Muşatini.

CE REPREZINTA BASARABIA

de N. A. CONSTANTINESCU

1. *Regiuni de autonomie și creație politică românească.*

Chestiunea Basarabiei ni se înfățișează indisolubil legată de aceea a Nistrului, menit a fi râu românesc printr'un destin de multe ori milenar, cum s'a văzut din expunerea privitoare la dânsul.

Basarabia n'a însemnat însă totdeauna întregul teritoriu dintre Prut, Colacin, Nistru și Dunăre, ca astăzi, căci, în curs de două secole, după 1300, numele s'a dat numai unei fâșii, de lângă Dunăre, iar în curs de alți 275 ani el s'a întins la Nord până la al doilea «val roman» și tocmai confusia ce trezea amintirea acestor «Basarabii» sudice se folosea cu dibăcie în unele insinuări ale diplomației streine când era vorba de a mistifica drepturile istorice ale Statului moldovean și ale poporului românesc asupra provinciei cunoscute azi sub acest nume.

Prima formă a «Basarabiei» este o expansiune a Statului Basarabilor, a Țării Românești, care ea înseși era știută de Poloni sub acest nume: o îngustă fâșie dealungul Dunării, pe care, la 1422, Statul moldovean și-a însușit-o, în momentul când s'a simțit mai tare ca cel dintâi, impingându-și granița până la Dunăre.

Moldova își fixase cu o jumătate de secol înainte, în chip sigur hotarul ei pe Nistru, înglobând cu repeziciune teritoriul dintre Prut și Nistru, care nu avusese până atunci nicio organizație autonomă regională ca în Banat, Oltenia sau Maramureș; nici după aceea, cu excepția modestei autonomii a *Thigheciului*, unde «Codrenii» ca și Vrâncenii și Câmpulungenii-Bucovinei, dădeau lui Dim. Cantemir impresia unei «republici» rurale, cu drepturile speciale de care se bucurau — nici după stabilirea deci a hotarului moldovean la Nistru, nu s'a desvoltat vreo autonomie a teritoriului dintre Prut și Nistru — el făcând parte integrantă din Moldova; județele înseși n'au respectat niciodată linia Prutului așa cum în Muntenia o respectă pe a Oltului, căci ele se întindeau pe ambele laturi ale acestui râu interior.

Ne-fiind deci teritoriul acesta o unitate sub un raport oarecare, ci, ca parte integrantă a Moldovei, prin nimic deosebindu-se de dânsa, el nu poate fi obiect al istoriei înainte de silnica separație din 1812. Căci nu se poate scrie decât istoria unui teritoriu care a dus cândva o *viață distinctă, autonomă,* cu organizația sa proprie, cum au fost într'adevăr, pentru un timp: Voevodatul Maramureșului, Despotatul Dobrogei, Banatul de Severin și de Temișoara, sau chiar «Bănia» semi-autonomă a Craiovei (Oltenia), și, să adăogăm, «Țaratul de Vidin» (al Timocului românesc) și altele. Fiecare dintre aceste regiuni au adus o notă distinctivă în creația politică sau în desvoltarea culturii românești — și ca atare se cere câte o monografie istorică pentru fiecare — lucrări ce ne-ar fi de mare folos dar ne lipsesc în cea mai mare parte; cu atât mai mult se poate scrie deci: o Istorie a Transilvaniei în românește, deosebit de excelenta «Istorie a Românilor Ardeleni» a prof. N. Iorga, după cum n'ar strica să avem o Istorie a Țării Românești și a Moldovei — privite în desvoltarea lor organică până la unirea din 1859 și din 1918, bine înțeles — după cum s'au scris lucrări speciale pentru Imperiul Asăneștilor.

2. *Cele trei Basarabii.*

Ce a represintat Basarabia în trecutul acestui Neam, cum și în alcătuirea logică a României moderne? In limitele ce i s'a dat în 1812, prin cea dintâiu încălcare rusească, Basarabia este *o provincie foarte nouă*, a cărei istorie nu se poate scrie de cât dela actul de violență al regimului țarist din 1812. Tot ceea ce s'a făcut într'ânsa până atunci intră ca parte integrantă și cu neputință de a fi separat din țesătura creației istorice moldovene.

Deși provincia este nouă, numele ce i s'a dat e cu mult mai vechiu: Moldovenii au numit «Părțile basarabești» fâșia dintre Dunăre și valul roman de jos (j. Ismail și parte din Cahul), pe care Alexandru cel Bun o smulse, cu războiu, lui Dan II, spre a-și întregi hotarul moldovean la Dunăre. Basarabii au luat-o în sec. XIII dela Tătari — «Părțile tătărești» din titlul lui Mircea, ridicând și o *Chilie nouă*, în fața Chiliei Vechi din insulă care continuase a rămâne genoveză câtva timp. Moldova își găsi limitele firești cu această lature basarabească, pe care o întări strategic, ocupând cele două colonii genoveze, Chilia și Cetatea Albă. — Prin intermediul lui Ioan Corvin, Chilia fu redată Munteniei dela care Ștefan cel Mare trebui s'o cucerească din nou la 1462. Dar, în marele războiu turco-moldovean Ștefan pierdu, în 1484 jumătate din fâșia basarabeană cu cele două cetăți, cheile strategice și porți ale negoțului moldovean. Căderea lor, slăbind sistemul de apărare spre Turci, atrage Moldova însăși după câțiva ani în vasalitate ușoară față de Poarta Otomană.

O jumătate de secol mai târziu, Soliman Magnificul adaose, în 1538, celor două cetăți o întreagă provincie, smulsă din Moldova lui Petru Rareș, fugar, părăsit de ai săi, dar nu învins; hotarul turcesc se mută dela Troianul de jos la cel de sus, cuprinzând stepa întreagă, până sub poala Codrului tighecean, pe care-l respectă și până la Botna, dar împreună cu Tighina. Atunci s'a creiat prima *provincie înstreinată* din trupul Moldovei, numită *Basarabia* (încă din sec. XVI), nume pe care i-l dau în chip statornic călătorii și geografii sau cartografii moderni, fără excepție, în curs de peste două secole, până la 1812, când s'a creiat a treia *Basarabie, rusească.*

3. *A doua Basarabie.*

A doua Basarabie istorică, era de trei ori mai largă de cât cea dintâi, care se cuprindea într'însa.

Partea centrală a ei se va coloniza încă din. sec. XVI de Tătari, dela cari stepa locuită de ei se va numi *Bugeac*. Cu toate deportările de localnici, executate de Sultani, ținutul nu-și pierdu niciodată caracterul românesc, Moldovenii fiind necontenit presenți în târguri, sate și orașe, chiar pe ambele maluri ale Nistrului de jos, căci Tătarii erau nomazi. Ei ascultau de caimacamul Hanului din Crimeea, vasal Porții, cu reședința în *Căușani*, ceea-ce făcea din *Bugeac* un *olat* sau provincie a Hanului, cu excepția cetăților: Chilia, Cetatea Albă și Tighina-Bender, cârmuite de câte un pașă turc. De ținut seamă că Hanul acordase satelor moldovene din Bugeac o căpetenie: *Iali-Agasi* (Voevodul Mării), dar și celor 40 de sate cu târgul Balta, de peste Nistru un *hatman* cu scaunul la Dubăsari, amândoi creștini, numiți de Han.

O nouă cetate răsări pe timpul războiului germano-turc la care iau parte și Românii, sub Mihai și Aron Vodă: *Ismailul* (1595) din vechiul sat Smil, care va lua locul Chiliei ca importanță strategică.

O nouă autonomie bisericească se creiază, după 1595 pentru toți creștinii supuși Hanului din Bugeac și din «Ucraina Hanului», ambele provincii formând o eparhie la care se adăoga și raiaua Brăilei, sub numele de *mitropolia Proilavei și Ismailului.* Limba românească se menține și pătrunde chiar în scrisorile begului de Tighina către staroștii poloni vecini.

Din toate acestea rezultă că a doua Basarabie istorică, creație a cuceririi streine pe pământ românesc (moldomuntean) nu numai că n'a slăbit vitalitatea neamului nostru pe acel teritoriu ci, dimpotrivă le-au sporit, extinzându-se *peste Nistru,* în Ucraina Hanului (Ielisan).

Dar Statul moldovean a reacționat în sec. XVI și altfel: pe calea revendicării de reîntregire, cu armele, în mai multe rânduri. Pe timpul lui Ștefan Lăcustă, prin răscoala și uciderea Domnului care aprobase înstreinarea și atacul cetăților luate de păgâni, sub conducerea noului Domn al revanșei, Alexandru Cornea. Al doilea războiu de revendicare este întreprins de Ioan cel Cumplit (1572—4) care porni câteva atacuri, ajutat de Cazaci, ca să reia cetățile turcești și Bugeacul — dar pieri, învins în bătălia dela Cahul — iar al treilea războiu este al lui Aron Vodă, care cuprinse pe scurt timp: Tighina, Ismailul și orașul Cetatea-Albă, fără cetățuia lui — în 1595.

In secolul următor, însă Moldova se mulțumi a-și întări numai hotarul, contra Tătarilor de Bugeac, organizând aci un fel de *marcă* din județele mărginașe: *Căpitănia Codrului* (Tigheciu), *Pârcăbălia Lăpușnei* și județul Orheiu, reunite sub comanda *Serdarului de Orheiu* supt Vasile Lupu.

4. *A treia Basarabie: o întreită nedreptate.*

La 1812, când țarul Alexandru I amenințat de Napoleon grăbi încheerea păcii din București cu Turcii, smulgând aproape jumătate din Moldova împreună cu «Basarabia turcească» — și implântând hotarul rusesc la *Prut*, fiindcă nu se putuse fixa la Milcov sau la Cerna, el extinde numirea de *Basarabia* asupra întregei regiuni dintre Prut și Nistru până la Hotin — care nu se numise niciodată astfel.

Au fost deci trei Basarabii în Istorie, dintre care numai prima își merita numele fiind creațiunea Basarabilor, ca o lature a moștenirii lor; nici a doua, creiată de Turci în 1538, nici cea de a treia, înființată de Ruși, la 1812, *n'au avut vreo individualitate, de vreun fel, etnică, politică, economică sau culturală*, care să o distingă de restul Moldovei, din care erau rupte.

Ca și Bucovina, formată în 1775, fruct al celui mai nerușinat târg diplomatic din Istorie, ruperea Basarabiei de la Moldova în 1812, împreună cu tot teritoriul dintre Prut și Nistru, era o faptă de trei ori nedreaptă, din orice punct de vedere ai privi-o: politic, național sau religios.

Din punct de vedere *etnic*, din cele mai vechi timpuri acest teritoriu a fost patria strămoșilor Geți și Daci de la cari l'a moștenit poporul românesc, necunoscând, el, în curs de trei mii de ani, de când intră în lumina Istoriei, alți locuitori de alt neam cari să-și fi fixat aici locuințe statornice. Rușii au răpit deci un pământ asupra căruia Românii aveau dreptul sfânt de proprietate vechiu de trei mii de ani.

In ce privește întocmirea *politică,* această lature a Românimii a făcut parte din toate organisațiile politice ale Strămoșilor mai întâi, (din Geția lui Dromihete, din Dacia lui Boerebista și din Imperiul Roman supt numele de Ad Moesiam), iar după ce s'au astâmpărat năvălirile barbare, apa Nistrului a făcut hotarul Moldovei noastre, chiar de la întemeerea ei. Tot ce s'a creiat, prin urmare, din punct de vedere politic, economic și cultural: satele și târgurile cu cetățile și bisericile lor, cu drumurile și cu toată viața materială și spirituală în care ele trăesc până azi, sânt creațiuni ale poporului român, altoite pe străvechi așezări și potrivit cu vechile datini din strămoși. Intreaga civilisație de temeiu istoric a acestei jumătăți din Moldova, numită Basarabia, este deci românească: iar la 1812 s'a rupt deci o lature din *Statul moldovean.*

Dar nedreptatea, minciuna și ipocrisia regimului se vădesc și din punctul de vedere *religios,* căci el își îndreptăția anexarea din 1812, ca o liberare a ortodocșilor din robia păgână, mințind că teritoriul întreg fusese în stăpânirea Turcilor, când de fapt trei sferturi din el era smuls Principatului creștin ortodox al Moldovei, unde clopotele bisericilor sunau în plină libertate, unde întreg poporul înălța rugăciuni și imnuri lui Dumnezeu în graiul său, iar *ortodoxia* înseși aflase patronii și binefăcătorii săi printre Domnii acestei mândre Moldove. Câtă lipsă de pudoare în mistificarea cu liberarea «fraților ortodocși» din robia Turcului!

Iată ce represintă deci Basarabia în «idealul național» dinainte de războiul mondial.

5. *Cum am găsit Basarabia în 1918.*

Cum însă nimeni nu bănuia că marele Imperiu al Țarilor se va prăbuși atât de repede, clădit cum era pe o îndoită nedreptate: de robire a unui mare număr de națiuni și de cumplită asuprire socială, — perspectivele redobândirii ei se păreau nule. Spre a întări această convingere se adăoga tăerea desăvârșită a legăturilor de ori ce fel cu dânsa, înainte de 1916. Starea de lucruri de atunci era magistral zugrăvită de prof. N. Iorga în cartea sa de călătorie dealungul provinciei: «Neamul românesc în Basarabia». Regimul de izolare chinezească creat de țarul Nicolae I pentru întreaga Rusie se simțea și mai dureros în Basarabia pe care toate fibrele culturale, economice, religioase și sociale o legau de Moldova liberă; tot odată se deslănțui și prigoana contra graiului și conștiinței românești în școală și biserică; abia după turburările socialiste din 1905 s'a îngăduit apariția unei reviste «Cuvânt Moldovenesc», în Chișinău, al lui Pan Halipa. Și totuși Providența a vrut ca întreita nedreptate din 1812, repetată la 1878, când ni s'au luat cele două județe (Cahul și Ismail) pe care le câștigasem la 1856, să fie reparată cea dintâi, în cursul războiului mondial, când se deslănțui mișcarea centrifugă a popoarelor, încurajate de revoluția roșie; cu ajutorul propagandiștilor români din regat, Ardeal și Bucovina, Basarabia se organiză mai întâi în republică autonomă (Octombrie 1917) și independentă (24 Ianuar 1918), când oștile române fură chemate să o mântue de bandele bolșevice, iar la 27 Martie acelaș an, Sfatul Țării din Chișinău votă Unirea cu Patria Mamă. Era un balsam de reîntremare pentru România pe jumătate ocupată de dușman și silită a încheea cea mai tristă pace, după acordul dela Buftea.

Conștiința națională isbucni atunci și dincolo de Nistru în satele moldovenești până la Bug care prin deputații trimeși la «Congresul Moldovenilor din Tiraspole» (17 Dec. 1917) cereau: școală, biserică, autonomie națională, chiar *unirea* lor la Basarabia!

Cel dintâi drum l-am făcut în Basarabia autonomă de Anul nou 1918, în tovărășia profesorului Gh. Murgoci, ducând o lădiță de cărți pentru biblioteca românească ce se organiza atunci la Chișinău, unde am cunoscut simbioza celor două neamuri: Moldoveanul, păstrându-și sufletul curat, sub mundirul de funcționar rusesc, moș Trofim, comandantul Pompierilor, în casa căruia am fost găzduit câteva zile, și cercul rusesc din casa savantului geolog Moghileanski unde domnea șovinismul foștilor stăpânitori. A doua oară am mers în Basarabia unită, participând la opera de naționalisare, prin cursurile de vară pentru învățători și profesori din ținutul Soroca. Nu voiu putea uita vreodată impresiile și sentimentele de sguduire sufletească ale regăsirii dintre frați; dragostea cu care eram priviți, dulceața graiului și comoara sufletului moldovenesc, neștirbite de îndelungatul jug strein, în afară de un număr de termeni tehnici ai vieții de Stat împrumutați dela stăpân. Satele erau cum le lăsase stăpânirea moldoveană la 1812, învățătorimea în mare parte ridicată din mijlocul lor, gata după două luni de cursuri să purceadă la rolul de propagatori ai culturii și simțirii românești: boerimea înseși în mare parte întemeindu-și drepturile pe hrisoavele Domnilor Moldovei și păstrând încă o luminiță de simțire românească.

Cum în mahalalele târgurilor și orașelor, împânate după 1812 de lepra iudaică, cu excepția funcționărimii rusești adăpostite în orașe și a coloniilor streine așezate mai ales în sudul țării, caracterul românesc al Basarabiei la 1918 era nealterat; în sate, în târguri și orașe, în cetățile păstrate întregi dela Hotin și până la Cetatea Albă, cu vechile ziduri acoperite de gloria războaelor moldovene, în vechile mânăstiri și biserici de la Domnii Moldovei. Dominația rusească nu adăogase în cei 106 ani decât o spoială de suprafață, cu serviciile ei publice și un singur oraș de croială modernă, Chișinăul, în care cartierul moldovenesc își păstra vechiul său caracter. Puhoiul evreesc fără patrie și inadaptabil era de fapt singura moștenire nefericită a regimului țarist în Basarabia.

In asemenea condiții și cu ceeace conviețuirea în hotarele României libere a adus bun în Basarabia, dreptul României la hotarul Nistrului era deapururi sădit în conștiința Neamurilor, căci Nistrul era menit a fi râu românesc printr'un Destin de mai multe ori milenar.

CÂNTAREA DURERII

Am strâns în mine o sută de isvoare
Ci 'n limba primăverii ști-voiu oare
Vesti în patru vânturi ce mă doare
Când iezi cu frunze'n buze râd în soare?

Și-am adunat un plaiu de patru sute
De doruri ce coboară dela munte.
Dar cum să mâi în larg când nu mi-i rândul
Spre miază-noapte mă tot bate gândul.

Cântați din șesuri și din plaiuri line
Isvoare sfânt murmurătoare'n mine!

Odată pune-vom aprinse brâuri
Pe văile fierbinți, mânând pe râuri
Și codrii cei bătrâni o să coboare
Purta-vom iarăși zimbrul mândru'n soare!

Ci astăzi cântece de jale spune
Poetul aplecat să înțeleagă
Spre miază-noapte și spre soare-apune
Durerea țării s'o cuprindă 'ntreagă.

CÂNTEC DE JALE

Mărite codre, jelui-m'aș ție,
Dar pentru jalea țării nu-s cuvinte,
Ce s'a ales din ce-am crezut să fie?
Stejarul românesc mai ții-l minte?

Curgeau pe drumuri armele române,
Uitând pe semne orice jurământ.
Ca după mort ieșeau femei bătrâne:
Ardealul a pus fața la pământ.

Intoarce-m'aș în sâlha ta adâncă
Să n'aud, să nu văd, să nu gândesc.
Oriunde se ridică numai tângă
De pe ogorul românesc.

Emil GIURGIUCA

LIBERTATEA ROMANEASCA

de DAN BOTTA

Perpetuând tradiţiile pastorale ale Thracilor, pe urmele cărora ei apar ca un popor prin excelenţă pastoral — şi aşa de mult identificaţi păstoriei încât în numele lor etnic, principesa Ana Comnena recunoştea, în secolul XII, titlul îndeletnicirii de păstor — Românii au ilustrat, în cursul lungii lor istorii, concepţia de libertate pastorală.

Singur, între ceruri şi văi, imobilizat pe creste, domnind un larg amfiteatru de coline, ori străbătând singur, în urma turmei sale, drumuri lungi, asaltat de pericole, învăţat a înfrunta, a lupta şi a domni, păstorul thrac şi-a făurit un suflet de un sălbatec individualism.

Intreg poporul thracic, poporul de genie al lumii vechi, — popor din sânul căruia au răsărit, iluminaţi, poeţii şi eroii cei mai mari — a pătimit nespus de pe urma lipsei de unitate, a lipsei de cohesiune, a incapacităţii de a se supune cuiva — corolarul acestei concepţii de libertate pastorală, fructul acestui individualism atât de ferm.

Herodot exprimase, în aurora istoriei lumii, ca un caracter specific acestui popor, faptul că el nu se lasă guvernat: «Dacă ar avea un singur rege — spunea el — ar fi de neînvins», şi adăuga: «şi cei mai puternici dintre toate popoarele».

Herodot a intuit admirabil damnaţia pe care o purta — ca un revers al unor însuşiri de geniu — individualismul păstorului thrac.

In lira lui Orpheu, lira care palpită plină de freamăt, peste creştetul tuturor munţilor Thraciei, se exprima în exaltarea omului singur, a geniului-rege, — sentimentul confuziei în lume, a participării la marele tot. Dionysos Unanimul se năştea din pathosul omului singur...

Când pe urmele păstorului thrac — şi născut dintr'însul — va trece păstorul de limbă latină, acesta va fi şi el tributar aceleiaşi concepţii. «Ullus rex eos domare potest» va scrie despre Românii din Thessalia, în secolul XII, rabinul rătăcitor Veniamin din Tudela: «Nici un rege nu-i poate stăpâni». Sunt aidoma cuvintele rostite de Herodot cu 1690 de ani în urmă. In secolul XIV, istoriograful bizantin Ioan Cantacuzenul, va scrie despre ei lapidar: Sunt ἀβασιλεύτοι sunt «fără rege» sau «nu pot suferi un rege».

Vlahiile lor, cari se vor consolida în state puternice la miază-noapte, pe teritoriul dacic, ne vor oferi, în cursul istoriei lor, exemple numeroase de nesupunere. E un loc comun la cei cari au scris despre ele, mărturia uşurinţei cu cari Vlahii schimbă pe domni.

Constituiţi cum sunt în statele lor, solidari în virtutea unei tradiţii de domnie romană, Românii aceştia vor manifesta în toate actele lor, aceeaşi concepţie de libertate.

Ei vor crea state, ca scuturi de apărare a fiinţei lor naţionale. Pentru statele lor ei vor lupta — în strictă tradiţie thracică — fără teamă de moarte.

In afara tributului lor de sânge, ei înţeleg să mai dea statului lor ceva: darea, impositul, pe care concepţia imperială a lui Justinian îl învestmântase de mult în prestigiile unei contribuţii de caracter sacru.

Impositul acesta, ţăranul îl împlineşte şi azi, în virtutea unei tradiţii milenare. In concepţia lui, acesta este tributul pe care-l datorează statului, pentru ca acesta, constituit în virtutea unor raţiuni divine, să nu se amestece în existenţa lui.

Românul fereşte, în acest chip, de orice atingere din afară, cercul prodigios al singurătăţii sale.

Rostul acestui imposit, care decurge în Apus din concepţia contractului social, din stricta interpretare a formulei «do ut des», nu este să acorde oamenilor, ca în Apus, o seamă de beneficii civile, drumuri şi spitale, catedrale sau academii, ci este acela de a preserva de orice imixtiune un patrimoniu de libertate sacră.

Chiar în alte forme de dependenţă socială, în legăturile dintre boieri şi şerbi, în «dijma» — «decima» de tradiţie romană — sau în «darea oilor», «quinquagessima ovium», persistă formulele aceluiaş individualism. Omul e liber după ce a dat un tribut. Sunt forme ale străvechiului colonat roman, forme pe cari vicisitudini tot mai triste le vor reduce la starea de şerbie.

Această vocaţie pentru libertatea de a fi singur, — revers al setei de contemplaţie, al simţului frumuseţii supreme, al idealismului atât de proprii geniului acestui popor — este aceea care a determinat caracterul profund conservator al istoriei româneşti.

Lupta pentru libertate la poporul românesc, este cu totul altceva decât aceea care, în Apus, tindea a smulge statului de autoritate, o «magna charta», o mare carte a libertăţilor civile.

Românii aspiră nu numai la un minimum de ingerinţă a statului în existenţa lor, ci ei tind în chip natural, să se desintereseze de viaţa statului.

Toată aparatura Constituţiilor din Apus, prin cari antenele democraţiei, vigilenţa populară, tind să verifice în orice detaliu organismul complicat al statului, prin cari, în virtutea unor deconturi infinitesimale, voinţa colectivă e chemată să se manifeste în conducerea lucrului public, — aceasta e străină de Român.

Individualismul său îl face ostil acestei participări la o viaţă comună — la viaţa contractuală a unui burg — expresie a concepţiei apusene cantitative. Concepţia unui om-valoare, infinit incompatibil comunismului, e proprie individualismului său.

In cursul vieţii lor sociale, Românii au luptat nu pentru a cuceri libertatea — cucerire care constitue caracterul pregnant al evoluţiei societăţii apusene — ci pentru a-şi apăra libertatea.

Ceeace s'a numit «revoluţie» la Români, era de fapt, în toate împrejurările, opoziţia violentă la o revoluţie interioară, practicată de alţii, care aducea o atingere gravă libertăţii româneşti. Acţiunea Românilor a investmântat, totdeauna, un caracter profund conservator.

Intâia revoluţie românească semnalată de istorie, e aceea care ridica, în 1066, pe Românii din Thessalia, împotriva exacţiunilor împăratului Constantin Duca. Imperiul, anarhizat de Barbari, ajunsese într'o stare de mendicitate continuă. Dările impuse Thessaliei limitau tot mai mult cercul libertăţii româneşti.

Românii din Haemus, fraţii Petru şi Asan sunt cei cari vor înălţa, a doua oară, în 1185, în cerul Bizanţului străbun, o flamură dt libertate românească. Impăratul Isaac Anghel asuprea acum pe acei din cari se înălţaseră Comnenii. El asimila pe Românii creatori de imperiu cu vestigiile bulgare. El impunea Românilor statutul pe care, cu un secol înainte, Bulgaroctonul îl impunea Bulgarilor.

De atunci, revoluţiile româneşti s'au localizat în Transilvania. Ele au fost, începând din secolul XV, reacţiuni la revoluţia practicată de Unguri în statutul acestui principat. Românii se bucurau, *ab antiquo*, alături de celelalte naţiuni transilvane, de drepturile lor în stat — drepturi cari garantau statutul lor de libertate colonară, de veche tradiţie romană. In 1291, regele Andreiu III convoca la Alba Iulia, în aceşti termeni, pe representanţii ţării legale: *cum nos universis Nobilibus, Saxonibus, Siculis et Olachis.* Şi suntem in drept să vedem în această formulă precelenţa Valahilor, întrucât, în acele timpuri, ei figurau, numeroşi, şi în tagma nobiliară.

Usurpaţia drepturilor româneşti începută încă din acele timpuri, s'a putut petrece, probabil, şi graţie indolenţei româneşti native pentru lucrurile statului.

Ea se pronunţase în aşa măsură, împotriva dreptului natural, încât în 1437 — anul nefast al adunării dela Căpâlna care va smulge Românilor privilegiile lor în stat — o diplomă regală care-i chema, alături de Unguri, la adunare — «*Universitas regnicolarum tam Hungarorum quam Valachorum*» — se credea în drept să amintească motivele binecuvântate pentru cari solicită şi pe Români. «Aşa e drept — spune diploma — căci înainte de epoca regelui Ştefan, Valachii erau cei ce vieţuiau în Transilvania»: *Quod judicio est cum ante 'Domini Stephani aetatem Valachos Transilvanie incolas fuisse...*

Unio trium nationum — fatidica uniune a Ungurilor, Saşilor şi Secuilor — încheiată întâia oară la Căpâlna în 14 Septembrie 1437 era, de fapt, consacrarea formală a revoluţiei operate, în curs de secole, în statutul transilvan. Revoluţiile româneşti — acele «rebelliones nefandissimorum Rusticorum» cum le numeşte actul din 1438 al celor «trei naţiuni» reunite la Turda — revoluţii atât de numeroase în cursul istoriei transilvane, decurg din usurpaţia, de caracter revoluţionar, a drepturilor naţionale româneşti.

Succesiunea lor periodică atestă faptul că nici un moment acest act nu poate fi considerat acceptat.

Incununarea lor e jertfa lui Horia, Horia în care se manifestă cu o ardoare fără seamăn, spiritul reacţionar al acestui pământ, Horia care întruchipează, pe lângă ideia de restituţie *in integrum* a drepturilor româneşti — garanţii ale străvechei libertăţi pastorale — ideia unităţii şi solidarităţii Daciei. El este, în titlul pe care însuşi şi-l arogă, un emul al vechiului Decebal, un om înfiorat de energia cerului dacic: *Horia regele Daciei!*

E impios — cred — să se compare această revoluţie, cu aceea pe care, mai târziu, o va ridica Tudor în Ţara Românească.

Tudor inaugurează, într'adevăr, o mişcare de model liberal occidental, fără vocaţia românească a libertăţii. Mişcarea lui tinde la o *cucerire* de drepturi.

El este un om cu brumă de învăţătură, participânl la ceeace forma zestrea specifică a epocei sale — doctrina revoluţiei franceze. In manifestele sale el nu uită figurile retorice ale acestei doctrine, figurile cari vor face o carieră prodigioasă în revoluţia din 1848: «Tiranii boieri» — zice el undeva — «balaurii cari ne înghit de vii», «căpeteniile noastre bisericeşti şi politiceşti până când să-i suferim a ne suge sângele din noi»...

O falsă perspectivă a făcut din Tudor un fanatic adversar al Fanarioţilor. Să nu uităm, însă, că el confunda în aceeaşi adversitate întreaga boierime românească. El punea, în chip formal, principiile luptei de clasă.

Tudor a putut fi considerat, apoi, în aceeaşi lumină de adversar al Fanarului, ca un adversar natural al Eteriei.

Eteria era însă o mişcare de revoltă a tuturor creştinilor subjugaţi de Semilună. Ea coincidea cu mişcarea de emancipare a Helladei în măsura în care aceşti creştini — ortodoxi de tradiţie culturală hellenică — revendicau Hellada ca o patrie în spirit.

Predicată cu ardoare de un Român din Macedonia — Riga Veleştinul — având în fruntea ei un fiu de domn — pe Alexandru Ipsilante — şi trăgându-şi originea din planurile de reconstrucţie a Imperiului cari au agitat imaginaţia înflăcărată a domnilor Moldovei şi Ţării Româneşti, Eteria nu infirma deloc aspiraţiile noastre naţionale. «Bărbaţi daci, — scrie Alexandru Ipsilante în proclamaţia sa către Români — sărmana voastră patrie a fost plecată sub neomenosul jug al sălbatecului despotism... Tirania domnilor voştri slăbise acel simţ al naţionalităţii... E timpul să vă deşteptaţi şi să vă cereţi drepturile!»

Români, al căror zel pentru naţiunea lor nu se poate pune în cumpănă, au aderat dela început la această mişcare: mitropoliţii Veniamin Costache şi Dionisie Lupu, banul Grigore Brâncoveanu, cărturarul Dinicu Golescu. Printre aderenţi se numără, incontestabil, şi Tudor şi Ilarion, episcopul de Argeş. Intru susţinerea acestei teze, domnul I. Filitti a produs numeroase dovezi.

Eteria era, în ochii tuturor, şi o mişcare de deşteptare naţională, ostilă Fanarului, cosmopolit în spirit.

Eteria, tributară şi ea concepţiilor revoluţionare ale timpului, era pândită însă de pericolul de a degenera într'o mişcare de caracter laic grecesc. Şi acest lucru a fost priceput de Tudor care s'a ridicat asupra ei.

Făcând aceasta — ceeace nu era în intenţia sa iniţială — Tudor a legat mişcarea sa de antipatia profundă a poporului faţă de Greci, în general.

Lovind însă în domnul din scaun, domnul care, deşi fanariot, întruchipa singur cele mai mândre tradiţii ale domniei româneşti, Tudor a lovit grav — fără să vrea, desigur — aceste tradiţii.

Dialectica istorică, ritmul ei de neînfrânt l-au adus, probabil, la aceasta. Fanarul se încărcase de păcate. Nu e mai puţin adevărat că prin acţiunea sa, desigur legitimă, Tudor a deschis atunci porţile liberalismului nefast.

Şi dacă marea învăţătură a lui Lazăr, patima lui pentru lucrurile nimbate de gloria ştiinţei, au servit atât de mult spiritele înflăcărate ale Cărvunarilor şi ambiţiile generaţiei ilustrate la 1848, nu acestea scad valoarea lui în sine. Lazăr este ca şi August Treboniu Laurian, unul din aceia cari vor comunica în Ţara Românească, impulsul revoluţionar al Transilvaniei, dar fără geniul revoluţionar al ei.

Nu-mi e deloc în intenţie să fac procesul, atât de frequent în publicistică, al revoluţiei din 1848. Ceeace ţin să relev aici e discordanţa profundă dintre concepţia revoluţionarilor din Ţara Românească şi aceea care s'a manifestat în Transilvania.

In Transilvania, revoluţia românească învestmântă caracterul conservator pe cari i-l cunoaştem. Ea revendică pentru poporul românesc, drepturile la cari din 1437 el nu renunţase niciodată. Revoluţia românească se opune violent aceleia de caracter demagogic, egalitar, a Ungurilor lui Kossuth Lajos. Prin glasul inspirat al lui Bărnuţiu «naţiunea română se declară şi se proclamă naţiune de sine stătătoare şi parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertăţii egale».

Românii pretind şi acum acelaş drept la libertatea românească pe care prezenţa lor printre naţiunile constituţionale ale Transilvaniei singură le-o poate garanta. Ei se opun violent pasiunii iredente a revoluţionarilor unguri de a incorpora Transilvania statului naţional maghiar. Formând legiunile Iancului, ei luptă pentru individualitatea istorică a Transilvaniei.

In spiritele revoluţionarilor munteni această luptă reacţionară nu putea deştepta simpatie.

Patima lor novatoare, egalitarismul plebeian, formulele universale pe cari le adorau, toate acestea erau menite să-i apropie de Kossuth. Cauza maghiară a stârnit în Ţara Românească un val de nespusă duioşie. Umanitarismul unguresc şi lupta pentru libertate a naţiunii ungare a fost principiul unor curioase exaltări. «La belle et sainte cause des Hongrois», sau «la cause sainte et chrétienne des Hongrois», aşa numeşte cauza maghairă în scrisorile adresate fiilor ei — Goleştii — Zinca Golescu, spirit atât de luminos. Şi altă dată, pe ruinele revoluţiei maghiare nu-şi poate reprima un strigăt de durere. Ea se îndoeşte, ca şi fiul ei Ştefan, în această împrejurare, până şi de justiţia divină: «Vraiment, cher Etienne, il y a comme tu dis dans ta lettre de quoi douter de la justice divine, quand on pense qu'on a laissé fouler aux pieds et massacrer une nation douée des sentiments les plus libres et les plus généreux». Domnul George Fotino a evocat în paginile unei cărţi fermecătoare «Boierii Goleşti» această iluzie căreia au căzut pradă cei mai buni dintre oamenii revoluţiei muntene.

Ilustrativă pentru concepţia unei epoce întregi, scrisoarea Zincăi Golescu, datată: 14 Septemvrie 1849. Se consumase marea dramă a românismului transilvan. Câmpul Libertăţii fremăta încă de murmure sacre, dar Avram Iancu pierduse toate speranţele. Ion Buteanu, Petre Dobra, Simion Balint muriseră moarte de martir... Nimic nu aduce aminte de ei în această corespondenţă în care marile fantasme ale ideologiei liberale sunt invocate fără preget alături de numele patriei.

Revoluţionarii munteni — «Roşii» cum li se spunea — participau frenetic la egalitatea şi fraternitatea universală. Retorica lor înflăcărată, utopia lor naivă, patimă deslănţuită pentru toate simulacrele liberalismului apusean, au fost ridicate la o înaltă expresie de cei doi corifei ai liberalismului român, Ion Brătianu şi C. A. Rosetti.

Instituţiuni pe cari acest popor le crease din timpuri imemoriale, datini de tradiţie romană, forme de viaţă adoptate în virtutea unor necesităţi organice, asimilate în cursul câtorva secole, toate acestea s'au spulberat ca sub presiunea unui ciclon devastator. Liberalismul a introdus în locul lor un alfabet de erori universale, aparenţele unei detestabile civilizaţii urbane, de uzină şi de mahala.

Legi inspirate de doctrinele egalitare au făcut să concureze în condiţiuni egale pe piaţa care, în urma liberului schimb şi a construcţiilor de căi ferate, devenise quasi-universală, pe Românul smuls din tradiţiile sale, cu oamenii unor tradiţii industriale, de lucru în serie, folosind în lupta lor mijloacele radicale iudaice, de reducere a oricărei concurenţe.

Cu drept cuvânt, Kogălniceanu atrăgea luarea aminte asupra acestui val de nebunie reformatoare. «Orice schimbare silnică, — spunea el — orice prefacere năpraznică, nu pot să fie decât fatale». Şi enunţa lapidar adevărul: «Când revoluţiile încep, civilizaţia încetează!».

Semnalăm cât de nobilă e reserva Moldovei, în epoca acestei desfăşurări de energie plebeiană şi de batjocură a unor mari tradiţii — epocă pe care o deformaţiune stranie, a putut-o califica drept Renaştere a României.

Marii cărturari ai Moldovei: Asachi — cel dintâiu şi unul din cei mai mari — Kogălniceanu, Russo, Alecsandri, Eminescu, Hasdeu, constitue o şcoală de cugetare politică, pe linia tradiţiilor aristocratice şi cavalereşti cari au format, în istorie, aerul specific al Moldovei.

Reformele binecuvântate ale domniei lui Alexandru Ioan I sunt fructul acestei cugetări, se înscriu pe linia de activitate a Moldovei.

Opera liberalismului, esenţial muntean, s'a consumat, în mare parte, în creaţia — postulată de doctrină — a unei «burghezii naţionale», în locul acelei clase de negustori şi meseriaşi români, care, sub flagelul legilor liberale, a fost obligată să dispară.

Această «burghezie» s'a şi format, în împrejurări cunoscute — cu asentimentul celei mai lungi dintre guvernările «roşii» — din greco-bulgărimea poposită în jurul mlaştinilor bucureştene. O serie de oameni cari roiau în jurul puternicilor zilei au fost îndemnaţi să se ridice prin orice mijloace — concusiune, fraudă şi prevaricaţiuni — la rosturile pe cari ideologia liberalismului universal, le conferea «burgheziei».

Ultimul capitol al luptei pentru intronarea idolului universalist al Libertăţii, pe meleagurile României libere, s'a consumat în 1877.

România liberă se formase în 1859 prin unirea a două state libere. Libertatea acestora, de ordin românesc esenţial, nu fusese alienată nimănui. Termenii aşa zisei «închinări» i-am lămurit altădată. Erau, de fapt, termenii unui *pact de federaţie* cu Turcul — pact pe care Roma şi Bizanţul l-a încheiat cu toţi Barbarii lumii. Noi am dat Turcului un tribut, ca să fim liniştiţi de partea lui. «Noi, după ce dăm Turciei tributul — zicea principele George Bibescu, lui Nion agentul francez la Bucureşti — *nu-i mai datorăm nimic*». «Capitulaţii» către Poartă — chiar atât de mândre ca acelea pe cari le-au invocat şi Cantemir şi Nicolae Costin — n'au existat de fapt. Cele produse de patrioţii români din secolul XVIII s'au invederat a fi apocrife. Este, totuşi semnificativ: Turcul le-a considerat autentice şi a făcut din ele baza mai multor tractate. Turcul a recunoscut ca perfect valabil, aşa dar, şi exact în spirit, întiul paragraf al «Capitulaţiei» moldave: «Poarta recunoaşte Moldova ca pământ liber şi nesupus»...

Formal, Moldova şi Ţara Românească — ca şi Transilvania sub principii ei autonomi — n'au încetat un moment de a fi «independente», ca să folosim acest termen al ideologiei liberale. Formal «independente», deoarece, în fapt, ordinea divină a lumii şi ierarhiile cari domnesc în ceruri — ca să parafrazăm pe Edgar Poe — exclud orice «independenţă».

România avea arme şi legi proprii — constituţii şi parlamente, dacă vreţi — avea agenţii săi la curţile mari ale lumii şi aşa zisul «suzeran» n'avea drept *ab antiquo* — nici să calce pe pământul românesc. Cine-i putea nega titlul de ţară liberă, de stat «independent»?

Totuşi, de pe catedrele lor din occident, zeloţii liberalismului în dreptul ginţilor, pretindeau — pentru a promova un stat pe treptele «independenţei» — împlinirea câtorva formalităţi cari în ochii lor constituiau cele mai solide garanţii. «Un stat nu e independent — proclamau ei — dacă nu bate monetă». Nimic mai simplu. Ca şi domnii noştri de altădată, Alexandru Ioan a bătut monetă. «Un principe nu e independent dacă nu conferă decoraţii». Alexandru Ioan a creat şi a conferit decoraţii. «Un stat nu e independent dacă nu încheie tractate». Carol I a încheiat, ca domn al României, două tractate.

Ceeace am cucerit atunci, pe câmpiile Bulgariei, a fost recunoaşterea «formală» a tuturor acestor vanităţi.

Bilanţul acestei tragice acţiuni, — în care Românii au luptat eroic, alături de Ţarul tuturor Ruşilor, pentru cauza slavismului integral — a fost făcut, în acest chip, de Eminescu: «Independenţa nominală de astăzi şi seria de acte din care ea a rezultat — scrie Poetul — a costat 60.000.000 în bani, o provincie pierdută către Rusia, 12.000 de oameni ucişi de florile mărului pe câmpiile Bulgariei, amestecul direct al străinătăţii în chiar legislaţiunea şi autonomia internă a ţării...» (E vorba de modificarea articolului VII din Constituţie care ni se impusese la Berlin).

Ridicată prin noi din noaptea celei mai cumplite servituţi, şi obţinând în 1878 la Berlin, titlul de principat vasal Sultanului, Bulgaria celebrează alături de noi, cu fiecare întoarcere a primăverii, aniversarea «independenţei» sale.

Rezultatele funeste pentru Români ale acestei acţiuni militare în care victoria a fost smulsă de Români, sunt învederate. Intre Balcani şi Dunăre, Bălcescu semnalase aşezări compacte de Români. Câte din ele mai sunt azi în fiinţă? Expansiunea Serbiei a decimat masivul românesc din Timoc. Pe urmele victoriei militare din 1913 — corolarul celei dintâiu — Grecii, şi naţiunile slave din Sud au făcut totul ca să şteargă de pe lume mândrul popor românesc macedonean — popor care se bucurase, totuşi, sub Turc, de privilegiul libertăţii româneşti...

CRUCE ŞI SABIE

de IULIAN VESPER

Figura lui Mihai Voevod se ridică spre veacul al XVII, din lupte, căderi şi înălţări cu o neistovită şi vânjoasă energie. Insuşi chipul său aşa cum apare din stampele vremii oglindeşte această tălăzuire de forţe; o faţă colţuroasă, ţărănească aproape, de om al pământului, fălci puternice, buze strânse sever sub o mustaţă voinicească, o barbă stufoasă şi în sfârşit nasul drept cu nările arcuite, ochii mari, prevăzători, sprincenile arcuite, fruntea încruntată ameninţător, aceste trăsături definesc pe luptător; din sclipirea ciudată a privirii şi încreţirea sprincenilor s'ar fi putut descifra tumultoasa epopeie ce avea să se desfăşoare sub umbra Carpaţilor începând din Septembrie 1593.

Ca sub o atracţie cosmică neamul românesc se primeneşte pentru zorile noului veac, ar vrea ca printr'un şir de fapte să spele cu sânge ceeace se pierduse şi nu se putea câştiga altfel. Nu e fără semnificaţie faptul că după moartea lui Radu dela Afumaţi, şase zeci de ani se scurg într'un groaznic prăvăliş; mazilirile, uciderile, cruzimile cele mai feroce se ţin lanţ; figuri şterse, neremarcate decât prin ingeniozitatea de a ridica răul ca principiu de guvernământ dispar pentru ca binele izgonit să-şi arate arareori ochii sub fruntea lui Pătraşcu cel Bun sau Petru Cercel. Repede dispar aceştia depe scenă, pentruca personagii de apocalips să le urmeze, Mircea Ciobanul, Alexandru III şi Alexandru cel Rău, cari se întrec în crime şi în arta de a ucide.

Nicicând în istoria noastră n'a bătut un vânt mai negru, nici când miasmele iadului n'au dansat mai aproape de treptele tronului. Pătraşcu cel Bun otrăvit, Petru Cercel aruncat în mare la Constantinopol: nici o piedică nu mai există în calea fărădelegilor. Desigur istoria ar putea găsi plauzibile motivări pentru această stare de lucruri; nu e mai puţin adevărat că Alexandru cel Rău a trebuit să existe ca expresie a celei mai cumplite decăderi, pentrucă reacţiunea să se producă fulgerător şi tămăduirea să înceapă mântuitoare.

Era vremea când pe boerii nemulţumiţi «i-a tăiat ca vitele şi a domnit ca un tiran şi păgân» cum spune o cronică din Sibiu despre Alexandru cel Rău.

Din aceste vremuri de cumplită urgie se ridică boerimea Olteniei, într'o stare de spirit deosebită, atentă la desele schimbări de domnie, gata să intervie, aşteptând încă pe cineva, care trebuia să fie căpetenia.

Să ni-l închipuim pe Mihai la acea epocă un tânăr zvelt, întunecat, cu văpaia ochilor mereu trează, având ceva măreţ şi impunător ca făpturile celor solicitaţi de veşnicie. Conştient de înalta-i descendenţă, nu se lăsa prada unei visătorii deşarte. Toate faptele din acea vreme ni-l arată întreprinzător, dotat ca un puternic simţ al realităţii. Sărac, găseşte mijlocul cel mai direct pentru a face avere, se apucă de negustorie. Ţelul e clar: intrarea în cinul boeresc. Nu o ambiţie de aventurier îl mână să se apropie de marile familii de latifundiari din Olt, ci un plan politic calculat cu precizie. Işi dă seama de schimbările adânci ce se produceau în lumea creştinătăţii şi înviorarea credinţei o vedea ca un semn al lui Dumnezeu.

Dregătoriile ocupate se succed într'un scurt timp iar sufletul tinerilor boeri pe care reuşeşte să şi-l apropie îl aprinde pe al său cu o nădejde de neclintit.

Există în aceste începuturi ale marelui voevod o linie atât de sobră de ascensiune, o atât de pronunţată viziune a realităţii, încât aceste eforturi par să prevestească mai curând o carieră de mare boer, decât una domnească.

O calitate care se va vedea cât de fidelă i-a fost dealungul tuturor împrejurărilor de mai târziu, i-a ajutat: a ştiut să aştepte, folosind situaţiile.

Dela rangul de ban al judeţului Mehedinţi, Mihai ajunge stolnic, vel postelnic, vel agă şi vel ban al Cralevski. O întreagă ierarhie de cinuri, după ce cu puţin în urmă fusese mare negustor de boi, negustor de giuvaericale colindând de-a lung şi latul, Moldova şi Ţara Românească.

Socotind că în 1593 când se urcă pe tronul Munteniei avea numai 33 ani e lesne de înţeles că toate aceste salturi spre o mărire, pe care poate nu o întrevedea bine, le-a făcut nu numai datorită împrejurărilor, ci unei superioare intuiţii care l-a călăuzit spre biruinţele de mai târziu. Cultivându-şi legăturile la Poartă, el nu s'a bizuit *numai pe acestea* ca înaintaşii lui. Dragostea de pământ şi-o săturase cumpărând moşii, ajungând unul din cei mai mari proprietari de pământ din Oltenia. Mihai îşi fixează astfel centrul de gravitate pe pământ românesc utilizând Poarta în măsura în care-i putea fi de folos. Spre deosebire de cei cari ca Alexandru cel Rău erau simpli aventurieri necunoscuţi, instrumente docile prin care se storcea ţara de toate bogăţiile ce-i mai rămăsese.

O revoluţie tacită are loc în conştiinţa contemporanilor. Numai astfel se poate explica încrederea care pe de o parte i se acordă lui Mihai prin numirea de către domn în funcţiuni atât de însemnate, pe de altă parte consimţământul boerimei creind pentru Mihai o descendenţă domnească, care-i dă dreptul să aspire la scaunul domnesc.

Se vede lămurit cât de justificată era această simpatie pentru Mihai care însufleţea conştiinţele luptătoare ale timpului. Deşi cel mai arzător dintre toţi, rămâne în preajma Domnului său fără să trădeze, fără să ucidă. Un complot are loc dar Mihai nu e amestecat şi scapă dela moarte. Instinctul îi spunea că puterile răului nu sunt epuizate şi timpul lui nu sosise. Abia după un an fiind bănuit şi chemat la Bucureşti, Mihai pleacă în pribegie cu un grup de boeri şi drumul lor se îndreaptă spre Constantinopol.

In această hotărîre persistă ceva din tradiţiile vremii, dar şi necesităţile imediate îi impuneau acest drum. Acolo îl are pe Iani, banul rudă apropiată cu Mihai şi pe Andronic Cantacuzino, unul din conducătorii mişcării creştine din Peninsula Balcanică. Ei îl vor ajuta, unul prin sprijinul bogaţilor negustori din Fanar, altul prin consideraţia de care se bucura la Poartă.

Andronic va putea scrie lui Petre Schiopul. «*Insă prin banul Mihai s'a mulţumit nenorocita ţară şi au mulţumit lui Dumnezeu, care i-a încredinţat şi le-a dat un astfel de păstor bun şi creştin şi iubitor de săraci şi cu frica lui Dumnezeu... şi l-am făcut domn, care ţara îmi mulţumeşte mult pentru dânsul*». Aşa s'a întâmplat.

Alexandru cel Rău părăsea tronul de bună voe, fugind în Ardeal, iar păstorul bun şi creştin, iubitor de săraci şi cu frica lui Dumnezeu se întorcea domn în Ţara Românească, încărcat de datorii la Constantinopol, dar pe cari conştiinţa lui refuză să creadă că le-ar putea plăti depe spatele neamului sărăcit.

Fără comploturi, fără focuri de armă o mare schimbare se petrecuse.

Urcase pe tron sufletul neamului însângerat.

E un adevăr că neamul trăeşte prin conducătorul lui, precum conducătorii trăesc prin neam. Această tainică împletire de soartă face din tânărul domn un exponent care dela început calcă pe linia mare a intereselor ţării. Vedem faţa lui încă tânără încruntată peste mizeria fără sfârşit. Incruntată a intrat în istorie. Incrunată va rămâne în veci. De 200 de ani Turcii hărţuiau acest neam care totuşi nu încetase să creadă într'un mare mântuitor. Ingenunchiat şi lovit se ridica uneori, dar se prăbuşia însângerat. Fără să fie strivit îşi aduna sufletul şi căuta ani mai buni pentru cumplita răfuială. Mihai simţea acest strigăt, îl cetia în ochii tovarăşilor de luptă, îl desluşia în sărăcia ogoarelor, a satelor pustii şi a târgurilor fără apărare.

Nu aveam o armată întemeiată, iar dorobanţii, haiducii şi catanele, mercenari din toate neamurile ameninţau cu revolta pentru neplata soldelor. Satele tremurau de furia acestor străini prădalnici, mânăstirile şi boerimea sărăcită nu erau în stare să ţină pe socoteala lor trupele de panduri. Era o situaţie de continuă încordare şi grijă; visteria golită, Mihai astupă cu bani din averea proprie nevoile ce răsăriau la tot pasul. Oastea de ţară încă neorganizată se cerea instruită şi învăţată. Pretutindeni se căscau lipsuri; o mare frământare se simţea în aer. Rămase după vechea lui tactică credincios Turcilor un an, până în Noembrie 1594. Acest timp îl utiliză astfel încât pregătirile militare erau terminate, legăturile diplomatice cu domnii Moldovei şi Ardealului reluate; boierii cei vechi ai divanului înlocuiţi de către tinerii comandanţi ai oştilor printr'o revoluţie în Octomvrie 1594. Pornise o schimbare din temelii şi ca dovadă că această schimbare se opera în tainiţele adânci ale conştiinţelor rămâne faptul că secretul militar de izbucnire a răscoalei creştine fusese păstrat, deşi era cunoscut de Români. Un an de uriaşe zvârcoliri pune ţara pe picior de războiu.

Nu e fără semnificaţie adevărul că planul vast conceput de Mihai Voevod de a redeştepta popoarele creştine din stânga Dunării a fost iniţiat cu peste o sută de ani în urmă de Vlad Ţepeş şi precedat cu două sute de ani de biruinţa dela Rovine.

Totul ceeace începe acum Mihai se face în formele grandioase ale desăvârşirii. Mihai continuă armonic o operă, o însufleţeşte. Iată de ce din primele fapte de arme apare chipul inspirat al artistului.

O revoluţie după cea mai bună strategie militară împotriva Turcilor din ţară; atacul împotriva cetăţilor dunărene Giurgiul, Cernavodă, Turtucaia, Rusciucul, ocupate de Turci, asedierea şi luarea Brăilei, dovedesc un plan îndrăsneţ, conceput, executat cu repeziciune şi surpriză, calităţi esenţiale ale perfectei arte militare ce poseda voevodul român.

Nici o dibuire, nici un semn de şovăială în gesturile sale, totul urmează o metodică desfăşurare, o viziune clară a consecinţelor. Şi-a deschis drumul prin sabie, dar ce ademenitoare perspective. Ca după o îndelungă somnolenţă popoarele ortodoxe din Balcani privesc încrezători spre steaua lui Mihai. Greci, Bulgari, Sârbi, Albanezi îl cântă în baladele lor, îl aşteaptă ca pe un mântuitor. Nici un voevod român n'a fost înconjurat cu atâta mistică dragoste ca Mihai. Toate răscoalele ce avuseseră loc printre Croaţi, Sârbi şi Albaneji în numele creştinătăţii păreau pregătite pentru marea clipă a eliberării.

Mihai apărea ca un mare creştin şi desăvârşit războinic. El trebuia ajutat cu oameni, şi în acest scop se formează cetele de raguzeni, albanezi şi sârbi cari în fruntea lui Deli Marcul vor aduce mari servicii cauzei creştinătăţii.

O legătură şi o tainică înfrăţire în numele lui Christos cuprindea aceste popoare în aşteptarea apropiatei lor desrobiri.

Totuşi Mihai nu a întins răscoala în Balcani.

Socoteli precise de strategie, viziunea clară a urmărilor l-au hotărît ca marea luptă de revanşă ce o pregăteau Turcii, să o dea în ţară pe un teren cunoscut şi ales de el. Desigur, cunoştea adevărul că afară de entuziasmul celor ce-l aşteptau, forţele lor nu reprezentau vre-o valoare militară în raport cu adversarul comun. Mihai avea nevoie de soldaţi bine înarmaţi, războinici de meserie şi cunoscători ai armelor moderne din acea vreme. Armata turcească era cu totul alta decât toate armatele europene contemporane, alcătuite de mercenari. Ea reprezenta forţa unei credinţi fanatice, a islamismului în marş căreia nu-i putea opune decât tot o vijelioasă credinţă — concepţie neînţeleasă pentru mulţi din conducătorii cu răspundere ce l-ar fi putut ajuta efectiv. E o mare tragedie a noastră din toate timpurile că ţările prietene n'au putut vibra în unison cu inimile Românilor, n'au trăit cu o egală intensitate clipele de mari primejdii ce ne-au încercat.

Se vântura pe atunci ideia unei sfinte Ligi a tuturor statelor creştine care să întreprindă o cruciadă împotriva Turcilor.

Domnitorii noştri o aşteaptă şi pe ascuns la început, apoi făţiş se alătură întru totul nădăjduind o mântuire — un îndepărtat răsărit al soarelui creştinătăţii la sfânta Sofia.

Mihai Voevod în Ţara Românească, Aron Vodă în Moldova şi Sigismund Bathori, principele Ardealului, se găsesc simbolic uniţi în ajunul aceluiaşi ideal. Papa, Spania, Austria cu statele germane, Padova şi Mantua încheagă un sistem de alianţe menite a organiza ofensiva.

Increzător în dreptatea neamului şi în sfânta cauză a creştinătăţii, Mihai Vodă n'avea de unde şti, deşi mai târziu poate se convinsese, că această pompoasă Ligă nu era decât firma văzută pentru apărarea unor interese ce nu corespundeau cu cele enunţate.

Fie că şi-a dat seama, fie că nu, Mihai a ales calea mai aspră a luptei pentru creştinătate. Cel ce s'a ridicat vertical ca o îndelungă flacără a răsbunării nu putea alege alt drum. «In ţara mea aşi fi putut să rămân liniştit şi sigur, fără nici o teamă dacă nu m'ar fi chemat credinţa mea faţă de creştinătate, nevoind ca puterea turcească să crească cu oştile mele, mărind ruina creştinilor, m'am aliat cu Liga creştină din propria mea dorinţă», mărturiseşte în raportul său către Rudolf în 1601.

Prin urmare această credinţă îl chinuia, pentru ca se pregătea să moară la Călugăreni în faţa puhoiului turcesc. Mihai n'a fost omul iţelor diplomatice, nu s'a încurcat în speculaţii asupra câştigurilor ce i-ar fi revenit după luptă, ci a stat gata de moarte.

Dela aliaţi nu cerea decât ajutoare — bani pentru plata mercenarilor şi oameni. Uneori i s'a dat cât a cerut, de multe ori prea puţin. El s'a mulţumit cu cât i s'a trimis, făcea cum se pricepea şi ieşea din încurcătură. A păstrat o fidelitate de neclintit ideii, în numele căreia lupta, deşi în oamenii uşurateci, superficiali şi gata să trădeze ideia după cum bătea vântul intereselor a lovit necruţător. Anul 1595, după doi ani de neadormite pregătiri îl prinde în iureşul luptelor. Călugărenii, retragerea la Târgovişte, apoi la Stoeneşti, ajutorul lui Sigismund Bathori, retragerea Turcilor şi fugărirea lor peste Dunăre sunt episoade din marea luptă ce o purta sufletul lui de creştin împotriva întunericului.

Pentru Mihai, care cunoştea felul de luptă al Turcilor răul era departe de a fi curmat şi ştia că aceasta nu era decât începutul marilor încercări.

Cei trei ani de domnie îl arată şi mulţimile îl recunosc: un mare şi tragic erou al creştinătăţii în lupta pentru biruinţa crucii. O sinceritate totală, un neînfrânt curaj, iată ce opunea masiv şi cu un remarcabil talent strategic năvălitorilor. Mihai se vădea braţul biruitor al acestei incerte Ligi, care totuşi ţinea să-şi dovedească existenţa.

Dar deziluziile sunt soarta eroilor şi paharul amărăciunii era abia la început. In dureroasa lui sinceritate, Mihai a trebuit să cunoască distanţa care separă pe om de ideie.

Insufleţit de idealul creştin era şi Sigismund Bathori. Nu putea uita că scrisorile lui către Poartă i-au fost de categoric folos la înscăunarea lui în domnie; nu putea trece cu vederea că primul adăpost în Ardeal, Sigismund i l-a oferit, că ajutorul cel mai eficace la Călugăreni şi în atacul cetăţilor dunărene Sigismund i l-a dat.

Mihai era oarecum obligat faţă de acest prieten căruia nu-i putea reproşa nimic; o înfrăţire de arme se înjghebase şi nimic grav nu se întâmplase care să ameninţe această legătură. Tratatul din 1595 care-l punea în multe privinţe sub suzeranitatea lui Sigismund şi sub controlul boerilor devenea cu atât mai greu de suportat cu cât Mihai se silea să menţină relaţii de bună credinţă cu acest aliat mândru, irascibil şi schimbător. A fost un destin vitreg pentru neamul românesc că aceşti doi tineri exponenţi ai creştinătăţii nu s'au înţeles.

Cu toată aparenţa de fidelitate, o prăpastie separa tot mai adânc pe Mihai de Sigismund. Mihai creştea în conştiinţa popoarelor creştine şi aureola lui de martir şi mântuitor se pierdea într'o lumină mistică de înviere şi de nădejde. Era adevărul credinţei care scînteia; puterea jertfei şi a sângelui sacrificat pentru triumfuri viitoare.

Chipul lui Sigismund pălea. O reclamă bine organizată îi lăuda succesele militare, descrieri fictive de lupte şi biruinţi, trimişi personali pe la curţile europene aveau misiunea să-i creieze renumele de care era atâta de ahtiat. Nu putuse experimenta poate cât de şubredă era această ridicare pe merite care nu-i aparţineau; cum se spulberă în vânt tot ceeace nu se reazimă pe adevărul greu şi adânc al sufletului.

In Decembrie 1596 Mihai se va convinge că omul Sigismund nu exista, ci o fantoşă înfumurată care purta coroană. Refuzul lui Sigismund de a organiza împreună o mare expediţie împotriva păgânităţii tocmai atunci când armatele turceşti se pregtăeau împotriva-i, a fost desigur una din acele lovituri care pot să-l doboare pe cineva, dar pot să şi-l înalţe.

Mihai nu era omul care să dea îndărăt, nici să-şi rectifice planurile dela o zi la alta. In aceste împrejurări când aliatul său nu înţelegea să tragă toate consecinţele din lupta începută de Sfânta Ligă, Mihai se văzu silit să meargă cu propriile puteri *drept înainte*. Va trece peste capul lui Sigismund tratând direct cu Impăratul la Praga. Voevodul Ardealului putea fi un copilandru, Rudolf II-lea, nu.

Voevodul Ardealului, învins de vanitate putea să nu-şi dea seama de marea primejdie ce ameninţa creştinătatea, marele împărat trebuia să aibă înţelegere justă a împrejurărilor. Mihai era convins de lupta dreaptă ce o ducea şi fiind dreaptă şi folosind ţărilor creştine, credea că va fi apreciat şi ajutat după merit.

Era aşa de convins că acolo sus, la curtea împăratului, faptele lui vor găsi răsunetul cuvenit; încât numai această deplină siguranţă constituia un imbold de luptă şi de noui planuri pentru Mihai.

Pe de altă parte realismul judecăţii lui politice îi poruncea să suspende orice ostilităţi împotriva Turcilor. Ţara era în deplină refacere şi-i trebuiau ani de linişte pentru a se putea întări. In schimbul unui tribut Mihai fu recunoscut de Turci, asigurându-şi în acelaş timp liniştea din partea Tătarilor.

Impăratul convine ca să plătească trimestrial leafa pentru 4.000 mercenari călări şi pedeştri cu arme de foc. Anul 1596 e plin de roadele politicei lui înţelepte. Armata se consolidează şi tinde să ia forma unei armate regulate compuse de specialişti în armele moderne. Cetăţile se refac, oraşele pustiite mijesc a viaţă.

Oameni robiţi se întorc, ogoarele nelucrate de trei ani se primenesc. Anul 1597 trece de asemeni în pace. Legăturile dintre Mihai şi împărat urmează cursul lor. Deşi cu întârzieri, deşi opriţi de Sigismund Bathori soli ai împăratului şi a lui Mihai îşi îndeplinesc misiunile. In Aprilie 1597, Mihai refuză să se prezinte ca vasal la dieta ardeleană, indicând astfel voinţa de a se elibera de sub suveranitatea lui Sigismund. In acelaş timp, legăturile cu împăratul consolidate, Mihai păşea pe linia mare de închegare şi întărire a ţărilor creştine eliminând din acest edificiu pe cei ce singuri voiau să se elimine.

In aceşti patru ani cucerise Brăila, curăţise ţara de Turci ridicând-o la vechea ei însemnătate de braţ al creştinătăţii, cum o lăsase Mircea Voevod, alcătuise o puternică armată de mercenari în locul casei de ţară, dotată cu armele noui din acea vreme.

HORIA / *de VALENTIN STRAVA*

Ardeal crestând pe zare tulpinele de stâncă!

Eşti faţa ce răsare din noaptea lui adâncă.
Roditul chip din peşteri cu trâmbiţele roşii,
De care-anină slavă în murmure strămoşii.
Iisus pluteşte-aievea în graiul lor prea sfânt,
Pe-afară vieţuieşte în holdele de vânt.

Cum zarea'nfiorată pe trupul de ogoare

Te simte botul ciutei în muget la izvoare,
Duh greu urnind prin noapte tăcerile, pădurea.
Bărdaşi la subiţoară svâcnindu-le săcurea!
Te-ascunde'n graiuri ceaţa, te poartă'n rât mistreţul,
Şi vânăta cărare ce suie'n munte preţul
Grăunţei semănate în suflete de gloată —
Tu, zeu cuprins în focul scrâşnirilor pe roată!

ROMANITATEA ROMANIEI

de N. I. HERESCU

A mai vorbi astăzi de romanitatea României poate părea un subiect oţios. Niciun om de ştiinţă, în adevăr, nu se gândeşte să conteste că, între marile «urme ale Romei în lume», România îşi are locul ei, pe cât de singular, pe atâta de semnificativ. In sângele, în vieaţa, în pământul şi în limba Românilor de azi, urmele legiunilor apar tot aşa de trainice ca pretutindenea în lumea romană; câteodată mai trainice şi mai interesante. Etnografia şi istoria, arheologia şi linguistica şi-au spus de multă vreme cuvântul, şi romanitatea poporului românesc este astăzi un adevăr care nu se mai discută.

Dacă totuşi vorbesc astăzi de acest subiect, o fac nu ca să mai dovedesc odată ceea ce e de atâta timp dovedit: vreau, pe de o parte, să regrupez, în legătură cu romanitatea românească câteva fapte care se întunecă dacă sunt examinate separat şi se luminează dacă sunt considerate în serie; vreau să încerc, pe de altă parte, să expun în adevărata lor lumină — adevărată, adică ştiinţifică şi obiectivă — acele fapte care, câteodată, sunt interpretate greşit.

Căci conferinţa mea — ţin s'o spun dela început — va fi un examen de fapte şi nu o schelărie de teorii. Teoriile sunt în general travestite: ele pasionează şi despart. Faptele sunt nude: ele conving şi unesc. Ciclul în care am cinstea să vorbesc se chiamă «Urme ale Romei în lume»; iar urmele sunt fapte, şi nu teorii.

Voiu lăsa deoparte, cu intenţie, datele etnografice. Voiu trece sub tăcere ceea ce este caracteristic roman în înfăţişarea fizică, în temperamentul, în obiceiurile de vieaţă rurală, în portul şi în casa poporului românesc. Cercetarea acestor fapte ne-ar duce prea departe, într'un domeniu unde simpla relatare, şi câteodată nici fotografia, nu conving. Aici numai vizita la faţa locului poate da rezultate.

Nu voiu spune de asemenea, în cursul acestei conferinţe, decât puţine şi întâmplătoare cuvinte despre datele archeologice. Nu pentrucă materialul ar lipsi, ci dimpotrivă. Pământul României este tot aşa de bogat în antichităţi romane ca Sudul Franţei sau ca Italia. Rămăşiţele nu sunt, desigur, la fel de glorioase. Ele sunt însă la fel de numeroase şi, din punct de vedere ştiinţific, la fel de însemnate. Dar săpăturile archeologice în pământul românesc, începute metodic abia acum vre-o trei sferturi de veac, de învăţaţi ca Tocilescu şi Odobescu, intensificate în ultimii treizeci de ani de acel mare şi regretat învăţat care a fost Vasile Pârvan, continuate acum de elevii acestuia, sunt departe de a fi ajuns la termenul lor. In fiecare an, o nouă staţiune este scoasă de sub pământ şi nu mai departe decât vara trecută, sub conducerea colegului S. Lambrino, sapa şi târnăcopul au început să desgroape, în Dobrogea românească, marea cetate romană Abrittus, întinsă pe vreo treizeci de hectare, cu treizeci şi două de turnuri, acea Abrittus în care, la 251, a murit, ucis de Geţi, împăratul Decius.

Mă voiu restrânge, deci, mai ales la faptele care pot fi cercetate, lămurite şi explicate, indiferent de spaţiu şi de timp, adică la faptele de istorie şi de limbă. Ele sunt mai puţin directe şi palpabile decât cele etnografice sau arheologice, dar sunt, câteodată, mai sugestive.

Să începem cu istoria.

Aşa dar, «ultima fiică a Romei» — cum a fost numită România — a venit pe lume datorită expediţiilor pe care, între 101 şi 107, Traian le-a făcut dincolo de Dunăre, când Dacia a fost transformată în provincie romană. *Optimus princeps* este prin urmare părintele poporului român. Epoca în care s'a hotărît destinul Românilor este cea mai frumoasă a Imperiului, aceea în care stăpânirea romană a cunoscut cea mai mare extensiune. Iar actul nostru de naştere se păstrează şi astăzi, fiindcă a fost redactat în marmoră. El se găseşte printre voi, la Roma, în lumina soarelui şi în văzul tuturora: este columna lui Traian.

Fireşte, naşterea poporului românesc nu se prezintă ca un fenomen izolat în istoria romană. Ea se încadrează în vasta operă a Romei, care a fost şi una de colonizare, dar mai cu seamă una de civilizaţie. Formaţiunea poporului românesc reproduce, în liniile sale mari, procesul de formaţiune al poporului francez sau al poporului spaniol: cauze similare, metode similare, efecte similare.

Ceea ce este însă particular în romanizarea Daciei, este uimitoarea vitalitate a acestor «Latini din Orient», rezistenţa lor extraordinară la invaziile barbare, cu toată *depărtarea* de metropolă şi, mai în urmă, cu toată *izolarea* lor.

In adevăr, România de astăzi a fost din cea mai îndepărtată antichitate, pământul cel mai expus invaziunilor. Cu mult înainte de marile dislocări de neamuri, cunoscute în istorie, la începuturile Evului Mediu, sub numele de «năvăliri barbare» sau «migraţiuni de popoare», — mult înainte de cucerirea militară a Daciei, — triburi venite din stepă, din regiunea marilor fluvii ruseşti, au trecut peste România actuală şi câteodată au rămas: Cimmerienii, Scythii, Sarmaţii, — toţi acei cruzi călăreţi care câteodată treceau în vârtej peste Dunărea îngheţată şi înspăimântau până şi somnul nefericitului exilat dela Tomis:

> *Somnia me terrent veros imitantia casus*
> *Et vigilant sensus in mea damna mei.*
> *Aut ego Sarmaticas videor vitare sagittas*
> *Aut dare captivas ad fera vincla manus.*

se tângueşte Ovidiu (Ov. Pont. I 2, 45—48).

• Sunt înspăimântat de visuri care reproduc nenorocirile mele din viaţa reală, şi simţurile mele stau de veghe ca să mă chinuiască. Mi se pare că mă văd apărându-mă de săgeţile sarmatice, sau întinzând mâini de rob către cătuşele neîndurătoare.

După cucerirea Daciei, veacuri dearândul, numeroase popoare de năvălitori au continuat să treacă peste pământul provinciei: au venit Germanii; după Germani, Hunii, Avarii şi Slavii; după ei, Bulgarii, Maghiarii, Cumanii, Pecenegii şi Tătarii, şi mai târziu Turcii. Vitalitatea naţională a Daco-Romanilor înfruntând toate aceste invazii de popoare străine trezeşte deopotrivă mirarea şi admiraţia, — în special rezistenţa victorioasă la marele puhoi slav care s'a revărsat ca o nesfârşită apă cutropitoare peste Carpaţi şi peste Balcani, până departe la Adriatica. Din pricina marii puteri asimilatoare a Slavilor, România nu este, cum trebuia să fie, o peninsulă, ci doar o insulă latină în Răsărit.

Fenomenul apare cu atât mai uimitor în singularitatea lui, dacă îl încadrăm în procesul de descompunere a latinităţii din provincile de periferie, întâmplat în epoca de decadenţă a Imperiului Roman. In Sud, latinitatea a pierdut terenul foarte de vreme, pe toată coasta Africei de Nord. In Europa centrală, şi-au pierdut caracterul latin Noricul şi Panonia, cutropită de Maghiari. In Nord, a dispărut pecetia latină, — nu prea puternică dealtmintreli, — de pe insulele britanice, ca şi de pe regiunile ocupate de Germani, cu excepţia celor câteva mici insule muntoase, denumite rhetoromane. In Sud-Est, Slavii au înghiţit Illyricul şi Moesia. Dacia singură a rezistat, ea singură a păstrat limba latină şi caracterul roman.

Explicaţia acestui fenomen unic stă poate, într'o oarecare măsură, şi în faptul că armata şi administraţia romană au părăsit Dacia, lăsând-o pradă, de bună voe, apetitului barbar. Profesorul Sextil Puşcariu care adoptă, după C. Patsch, această explicaţie, aparent paradoxală, socoate că «dacă Roma ar fi opus o rezistenţă armată, năvălitorii ar fi distrus toată populaţia romană; ei ar fi trecut peste ea ca un ciclon peste un zid prea puţin rezistent, măturând tot ce i se aşează în cale. Retrase în Dacia Aureliană, armatele imperiale au găsit în Dunăre o frontieră strategică de primul ordin şi, în Peninsula Balcanică, un hinterland cu mari resurse; comunicaţia cu Asia Mică era asigurată. Pe marea întindere a provinciei, părăsită la nordul fluviului, după o victorie a năvălitorilor, aceştia au putut să se răspândească în toate direcţiile; ei au pierdut astfel puterea «şocului», aşa cum valurile mării se pierd pe o plaje vastă. Setea lor de teritorii era potolită pentru un timp. Explicaţia stă însă, cu siguranţă, într'o măsură mai mare, în două alte fapte, a căror importanţă trebue bine înţeleasă de cine vrea să cunoască adevărul în privinţa romanităţii româneşti.

Primul fapt: popor de ţărani şi de agricultori, Romanii n'au prins rădăcini trainice decât acolo unde au putut deveni ţărani şi agricultori. Romanizarea prin agricultură poate fi socotită, cu drept cuvânt, ca cea mai importantă şi mai fecundă în urmări. Ori, basinul Dunării, din neolitic şi până astăzi, a fost regiunea prin excelenţă agricolă. Regatul Daciei, chiar în epocile lui de înflorire, a fost caracterizat prin absenţa vieţii urbane. Temelia românismului a pus-o, pretutindeni, aşezarea colonilor agricultori, de limbă latină. De aceea când au venit Slavii, romanismul *pastoral* din Illyricum şi din Moesia a pierit. In locul lui, trăiesc astăzi două popoare slave: Sârbii şi Bulgarii. De aceea romanismul *agricol* al Daciei a rezistat. In vechea Dacie continuă să trăiască un popor latin, Românii.

Al doilea fapt: opera de romanizare în Dacia este cu mult anterioară cuceririi lui Traian. Există dovezi incontestabile că, cu câteva secole înainte de domnia celui mai bun dintre împăraţi, influenţa romană s'a exercitat cu putere în viaţa materială ca şi în cea spirituală a Dacilor. Infiltraţiunile romane către regiunile bogate din basinul dunărean începuseră de multă vreme pe temeiul unor întinse relaţii comerciale. Curentul de romanizare a urmat, cum era firesc, marea arteră de circulaţie naturală care leagă Adriatica cu Marea Neagră, arteră formată din Sava unită cu Dunărea la Singidunum, pe hotarul Moesiei superioare. De timpuriu, comerţul către Dunăre şi Marea Neagră a luat, pe această cale, un mare avânt.

Faima fertilităţii dunărene ajunsese de mult la Roma. Pe vremea lui Buerebista, rivalul lui Iulius Caesar, deci cu un veac şi jumătate înainte de marşul cuceritor al legiunilor lui Traian, Dacia era plină de *mercatores*. Mai târziu, când, în 46 p. Chr., Tracia, până la gurile Dunării, devine provincie romană, a fost o adevărată întrecere, între veterani şi colonişti de tot felul, pentru a obţine pământuri aici; iar când, între 50 şi 60, Silvanus Aelianus trimite la Roma un mare transport de grâu getic, s'a lăţit şi mai mult vestea despre bogăţia fabuloasă a acestor regiuni. De altminteri, ceea ce s'a petrecut în Dacia nu era decât firesc şi normal. La fel se întâmplaseră lucrurile în Gallia înainte de expediţia lui Caesar. Şi acolo, în Galia liberă, pe unde nu călcase încă pasul legiunilor, provincia se umpluse ne *negotiatores*, de *coloni*, de *publicani*, de *aratores*, de *pecuarii*. Un pasaj din *Pro Fonteio* al lui Cicero este în privinţa aceasta categoric: *Referta Gallia negociatorum est*, zice apărătorul lui Fonteius, *plena civium Romanorum. Nemo Gallorum sine cive Romano quicquam negoti gerit; nummus in Gallia nullus sine civium Romanorum tabulis commovetur* (5.11). — «Gallia e înţesată de negustori, e plină de cetăţeni romani. Niciun Gal nu face nicio afacere fără mijlocirea unui cetăţean roman; niciun ban nu se mişcă în Gallia fără să fie trecut în registrele cetăţenilor romani». Ceea ce spune Cicero, cu privire la Gallia, poate fi aplicat cu privire la Dacia; fenomenul a fost desigur identic.

Legăturile comerciale au fost aşa dar întinse şi importante; nu au fost însă singurele. Ele au deschis drumul pe care au început repede legăturile politice. Acestea nu sunt mai puţin lipsite de semnificaiţe. In vremurile bune ale regatului lor, Dacii s'au amestecat în neînţelegerile civile dela Roma. Când primul triumvirat se sparge, Buerebista, ca să-şi asigure cuceririle făcute, oferă lui Pompei sprijinul său împotriva lui Caesar. Solul regelui dac, un grec din Dionysopolis, Acornion, este primit de Pompei, în 48, la Heraclea Lyncestis. Când se strică al doilea triumvirat, Cotiso, regele Daciei Apusene, ia partea lui Octavian, pe când Dicomes e de partea lui Antoniu. Ba Cotiso era chiar să închee cu August o îndoită legătură de rudenie: fiica lui Cotiso urma să se mărite cu August, iar Iulia trebuia să devină soţia suveranului dac.

Favorizat de relaţiunile politice, s'au desvoltat fireşte influenţele de cultură şi civilizaţie. Când, la un moment dat, Domiţian consimte să facă pace cu Decebal, acesta cere dela împărat şi subsidii, dar şi ingineri, instructori şi metalurgişti romani. Decebal era, şi în această privinţă, pe linia vechei politici dace, ilustrată de un Buerebista sau de un Cotiso. O astfel de politică explică de ce, în cetăţile dace din epoca La Tène, găsim urme romane în tehnica zidăriei şi a lucrărilor de canalizare, fără să mai vorbim de influenţa artei decorative, care e mai recentă. La fel se explică de ce în Dacia pre-romană întâlnim produse din Italia meridională: oglinzi de metal alb, vase de bronz, etc. Aşa se explică, în fine, de ce monumentele romane care ies la iveală în Moesia sunt grosolane, sculptate şi gravate rudimentar, pe când Dacia prezintă monumente bogate, cu frumoase inscripţii. Istoria şi protoistoria ne îndreptăţesc, aşa dar, să stabilim începuturile penetraţiei romane, ca factor de civilizaţie, în ţările din basinul Dunării către începutul secolului al II-lea înainte de Chr. România e «ultima fiică a Romei», ziceam; ultima, desigur, în chip oficial; dar neoficial, zămislirea ei poate fi socotită contemporană cu a celorlalte două surori latine, Franţa şi Spania.

De altfel trebue observat că şi milităreşte Romanii au pătruns în Dacia înainte de Traian. Pe vremea lui August, înainte de anul 6 după Chr., Aelius Catus îi biruise pe Daci în propria lor ţară, într'o mare luptă în care ar fi pierit multă lume, după care, foarte probabil, o fâşie de pământ, la nordul Dunării, mergând până la «micul val roman» din Muntenia şi Oltenia, între Calafat şi Giurgiu, a fost anexată la Imperiu, pentru a sluji ca un cap de pod în faţa cetăţilor Ratiaria, Oescus şi Novae. In anul 15, sub Tiberiu, straja romană la Dunăre şi Mare este în orice caz fapt împlinit. Mai târziu, la jumătatea secolului I după Chr., guvernatorul Plautius Silvanus a făcut un important marş militar de-a-lungul întregii Dunări de jos, până la Mare. Marşul s'a terminat prin lărgirea «hotarelor provinciei» (aşa cum spune elogiul funebru al lui Silvanus), lărgire care nu poate fi înţeleasă decât pe malul stâng al Dunării, probabil până la «marele val roman» din Muntenia şi până la valul din Sudul Moldovei şi Basarabiei. Acţiunea militară şi politică a Romei asupra regiunii dela nordul Dunării capătă astfel o concluzie logică în expediţia lui Traian (106), când Dacia se transformă în provincie romană.

Şi pe urmă a început colonizarea.

Provincie de frontieră, bogată şi frumoasă, a cărei faimă am văzut că ajunsese de mult la Roma, Dacia oferea condiţii excelente pentru colonii civili şi militari. Soldaţii se însoară, chiar din timpul serviciului, cu localnice. Colonizarea e înfloritoare şi ia un mare avânt, ne spune Eutropius, încă de pe vremea lui Hadrian, succesorul lui Traian. Romanizarea etnică era, chiar de atunci, aşa de înaintată, încât Hadrian, care s'a gândit şi el odată să evacueze Dacia, aşa cum părăsise şi alte cuceriri ale lui Traian în Armenia şi Mesopotamia, a renunţat la această idee, ca să nu lase sub stăpânirea Barbarilor un prea mare număr de coloni.

Abandonarea a trebuit să se facă, totuşi, mai târziu, de către Aurelian. Nu voiu relua aici în desbatere chestiunea atât de discutată a evacuării Daciei, nu numai fiindcă e prea cunoscută şi vasta ei bibliografie stă la îndemâna tuturora, dar mai ales fiindcă eu îmi îngădui să socotesc că ea nu constitue, în privinţa romanizării Daciei, o problemă centrală. Eu cred că procesul romanizării şi-a urmat cursul său, indiferent de chestiunea evacuării, care în desfăşurarea acestui proces, a fost un accident, important desigur, dar totuşi simplu accident. Evacuarea Daciei nu poate fi judecată numai la lumina unui text, ci în perspectiva complexului de realităţi şi fapte istorice. La 270 au plecat din Dacia soldaţii sub arme şi funcţionarii, adică «oficialii»: ţăranii au rămas. După 150 ani dela cucerire, ei erau mulţi. A rămas întreagă acea populaţie rurală care avea să persiste apoi, în chip admirabil, de-a-lungul năvălirilor barbare. Nu s'au mişcat colonii numeroşi, aşa de numeroşi încă cu o sută cincizeci de ani înainte, încât Hadrian, care îşi dădea bine seama că aceştia nu pot fi evacuaţi, nu s'a îndurat să-i părăsească. Faptul nu trebue să surprindă. De mirare ar fi fost dacă colonii ar fi părăsit Dacia, cum observă foarte judicios profesorul italian Mario Ruffini: «N'au fugit Romanii şi Italienii în faţa invaziilor barbare din Italia, nici Gallo-romanii în faţa Francilor, nici populaţia romanizată din Iberia în faţa Vandalilor şi Vizigoţilor. De ce, ca să fie pe placul anumitor teorii, trebuiau să fugă numai Daco-romanii, exemplu unic în istorie?»

După evacuare, raporturile dintre Dacia Traiană şi Dacia Aureliană n'au încetat niciun moment. Dunărea n'a însemnat niciodată o «cezură» între Nord şi Sud, între Carpaţi şi Balcani. Ea a putut fi adeseori o frontieră politică, dar niciodată un hotar etnic. Dunărea n'a despărţit, ci mai degrabă a unit populaţiile riverane. E deajuns să ne gândim că Dunărea n'a împiedicat poporul Ungar să formeze o unitate, şi etnică şi linguistică, deşi, din vechime, ea împarte Ungaria în două. Aşa dar, între Sud şi Nord a fost contact permanent, schimburi continui s'au stabilit între cele două maluri, populaţii au putut trece din Moesia în Dacia şi din Dacia în Moesia, din secolul al III-lea şi până în al IX-lea. Lucrul acesta e atât de adevărat încât, sub Constantin cel Mare, la 328, s'a simţit nevoia să se construiască un pod peste Dunăre la Oescus. Aşa că, în urmă, coloniştii romanizaţi, rămaşi acolo după retragerea legiunilor, au putut fi, desigur sporiţi şi cu prinşii de război pe care-i duceau peste Dunăre năvălitorii Germani, Huni, Avari sau Slavi şi, mai ales, cu populaţiile romanizate din regiunile balcanice care au trecut fluviul pentru a fugi de presiunea Slavilor.

Cum să nu spunem că, în procesul de romanizare a Daciei, accidentul dela 270 n'are decât o valoare secundară, dacă populaţia romană n'a părăsit provincia şi dacă, după evacuarea oficială, ea a păstrat o strânsă şi permanentă legătură cu Latinii din sudul Dunării?

La sfârşitul acestei scurte retrospective istorice, sper că a apărut cu claritate că marele succes al colonizării romane în Dacia este o realitate care n'a fost rodul întâmplării. El se explică prin lunga pregătire pe care au întreprins-o deopotrivă elementele naturale (solul, aşezarea geografică), condiţiile economice, mişcările de popoare din basinul dunărean şi, pe deasupra tuturora, marea autoritate spirituală şi civilizatoare a Romei.

Dela istorie, să trecem acum la limbă.

Nota dominantă, care reţine din capul locului atenţia cui studiază limba română, este extraordinara ei omogenitate linguistică primitivă a dialectelor importante între diferitele ramuri ale graiului românesc. Şi dacoromâna şi aromâna şi meglenoromâna şi istroromâna prezintă legi fonetice concordante şi nicio diferenţă profundă. Această unitate linguistică primitivă a dialectelor româneşti a pus, pentru unii învăţaţi, problema originii locale a poporului românesc, care ar putea să fie interesantă dacă, prin bizara varietate a soluţiilor aduse, n'ar fi devenit de-a-dreptul amuzantă.

După părerea noastră, omogenitatea limbii române nu se explică prin faptul că ea s'a format pe cutare sau cutare teritoriu, ci prin caracterul populaţiei la care s'a format. Este caracterul rural al latinităţii româneşti de care am vorbit adineauri. Dialectele se formează îndeobşte, cum se ştie, în jurul marilor centre urbane. Absenţa oraşelor, a aglomerărilor umane, cu tot ce au ele ca particularism în felul de exprimare, a făcut ca Dacii şi apoi Daco-romanii să fie un popor omogen, aşa cum sunt totdeauna popoarele rurale. Iar omogenitatea socială aduce după ea omogenitatea linguistică.

Limba latină din Orient s'a păstrat aşa dar în măsura în care era vorbită de o populaţie rurală. Este ceea ce explică locul pe care limba română îl ocupă între celelalte limbi romanice. Dintre toate, cum arată Meyer-Lübke, ea a avut evoluţia cea mai naturală, fiindcă n'a fost influenţată, ca în Occident, de latina clasică. Nu se găsesc, în limba română, cuvintele esenţiale referitoare la viaţa urbană. Nu întâlnim, în ea, nici *villa*, nici *forum*, nici *strata*, ca în Occident. In schimb, ea singură păstrează o mulţime de cuvinte latine dispărute în celelalte limbi romanice. Dintre ele, vom cita un singur exemplu, care ni se pare foarte semnificativ. In limba latină rustică şi militară, agricultorul bătrân ca şi soldatul bătrân, care şi-au făcut veacul, erau denumiţi cu termenul tehnic de *veteranus* (cuvânt vechiu, format dela *vetus* după modelul altor termeni tehnici ca *primanus, decumanus,* etc.). *Veteranus*, devenit *vetranus* prin căderea celui de al doilea e scurt şi aton, şi câteodată *betranus* (formele *vetranus* şi *betranus* se întâlnesc deopotrivă în inscripţii), nu s'a păstrat decât în cuvântul românesc *bătrân;* cuvintele italian *veterano*, fr. *vétéran*, spaniol şi portughez *veterano* sunt cuvinte de formaţiune cultă. In română, cuvântul *bătrân* a suferit însă o tipică extensiune de sens: el nu mai înseamnă soldatul bătrân, care şi-a făcut serviciul, ci orişice om bătrân, bătrânul în general. La Daco-romani, deci, bătrânii se confundau cu soldaţii bătrâni, ieşiţi din cadrele legiunilor şi colonizaţi acolo. Pentru tot procesul romanizării Daciei, istoria acestui cuvânt nu e oare mai elocventă decât orice alt document?

S'au găsit şi savanţi, unii chiar români, cari să conteste latinitatea limbii române pe baza unei statistici făcute cu dicţionarul. S'a zis că de oarece majo-

---

Conferinţă ţinută la invitaţia şi sub auspiciile *Institutului de Studii Romane* din Roma, în Oratoriul Borromini, la 17 Ianuarie 1940.

ritatea cuvintelor din dicţionar sunt de origină slavă, limba română nu poate fi considerată latină. Aceşti savanţi uită că vorbele dintr'o limbă nu pot fi aşezate toate pe acelaş plan. Ele trebuesc judecate după însemnătatea şi după valoarea lor de circulaţie. Ceea ce imprimă caracterul unei limbi nu este numărul cuvintelor, ci întrebuinţarea lor, mai deasă sau mai rară. Este adevărat că în limba română vocabularul latin este în minoritate. Dar această minoritate are o frecvenţă de circulaţie de nouăzeci la sută, faţă de majoritatea care n'are decât zece la sută. Limba română a luat din latineşte cuvintele esenţiale, termenii primordiali, aceia care sunt de o întrebuinţare zilnică. Astfel sunt cuvintele care exprimă marile acte ale vieţii, dela naştere până la moarte, vieaţa de familie şi legăturile de rudenie, corpul omului şi părţile lui, pământul şi vieţuitoarele, plantele, corpurile cereşti, elementele naturii. Străine de latinitate sunt cuvintele de întrebuinţare rară, termenii speciali, care dau expresie mai ales unor anumite ocupaţii, profesiuni şi categorii sociale.

Deosebit de semnificative, în această direcţie, sunt: vocabularul agricol, îndeletnicirea de căpetenie a Românilor fiind agricultura, şi terminologia religioasă.

Termenii fundamentali ai agriculturii sunt latini, dela numele ogorului: *câmp, agru, ţarină* (dela *campus, ager, terra*), trecând prin toate toate muncile la care el e supus: a ara (dela *arare*), a semăna (dela *seminare*), a culege (dela *colligere*), a treiera (dela *tribulare*), a bate (dela *battuere*), a vântura (dela *ventilare*), până la plantele care se cultivă: grâul, (dela *granum*), meiul (dela *milium*), orzul (dela *hordeum*), secara (dela *secalis*), şi până la ultimul rezultat al muncii care este făina (dela *farina*), şi pânea (dela *panis*).

Cuvintele credinţei creştine sunt şi ele latine, de caracter rural, adică vechi, primordial. Avem astfel: Dumnezeu (*Dominus Deus*), cruce (dela *crux*), înger (*angelus*), Paşte (*Paschae*), păresimi (*quadragesimae*), a boteza (*baptizare*). Pe când toate celelalte limbi romanice au păstrat, pentru locaşul Domnului, termenul grec de *ecclesia* care a dat: ital., *chiesa*, fr. *eglise*, span. *iglesia*, ptz. *igreja*, cat. *esglesia*, prov. *gleisa*, sard. *chejia*, limba română singură a consacrat termenul latin *basilica*, rom. *băesereca, biserica*. Deci creştinismul de origine greacă, deşi aşa de activ dela Adriatica până la Egeea şi la Pontul Euxin, n'a putut pătrunde la populaţiile rurale danubiene. Dacoromanii n'au primit decât creştinismul latin. De la 380 înainte, apostolul lor a fost episcopul Nicetas din Remesiana, prietenul lui Paulinus Nolanus. Iar când apostolul Goţilor, Ulfila, a vrut să se adreseze Daco-Romanilor dela Dunăre, a trebuit să le vorbească latineşte, deşi el era un discipol al creştinismului grecesc.

Vocabularul de origine slavă se prezintă de altmintreli în condiţii care arată că a intrat în limbă mai recent, adică la o dată când limba Dacilor romanizaţi era deja închegată pe temelie latină. Cuvintele slave nu observă cele mai vechi transformări fonetice. Iar o bună parte din toponomastica românească de azi, care e slavă, n'a făcut decât să traducă în slavă vechile nume latine.

Dar este un alt fapt, mult mai important, care dovedeşte rolul fundamental al latinei în formaţiunea românei. Linguiştii ştiu foarte bine că vocabularul constitue, în orice limbă, elementul cel mai instabil, cel mai susceptibil de schimbări. Elementul rezistent, conservativ, este morfologia. In ce priveşte morfologia limbii române, flexiunea nominală şi verbală este latină. Mai mult, sunt forme ale declinării şi conjugării care au dispărut în toată lumea latină şi s'au păstrat numai în româneşte. Astfel este vocativul în — e al masculinelor de decl. II-a. Se zice în româneşte *Doamne* ca în latineşte *Domine*. Astfel este Genet. sing. al femeninelor de decl. I-a. Se zice în româneşte: unei *case* ca în latineşte *casae*. Apoi, — fapt capital — articulaţiile vorbirii, prepoziţiile şi conjuncţiile, sunt latine. Rezultatul este că nu se poate construi în româneşte propoziţia cea mai simplă, fără ca în structura ei să nu intre elemente latine. Faptul acesta nu cunoaşte excepţie.

Caracterul său vechi latin, şi de aceia profund conservator, este aşa de puternic, încât româna serveşte învăţaţilor ca element de control, pentru a deosebi ceea ce, în celelalte limbi romanice, este vechi şi autentic, de ceea ce e mai nou sau împrumutat. Fiindcă în italieneşte, de exemplu, este adeseori greu de deosebit cuvântul popular de cel savant, profesorul M. Bartoli sfătueşte pe elevii săi să facă apel la limba română: dacă cuvântul în discuţie se găseşte în româneşte, se poate deduce că el era curent în latina populară.

Infăţişarea lexicală şi morfologică a limbii române, din care am schiţat numai câteva aspecte, oglindeşte deopotrivă vechimea întrebuinţării limbii latine în Dacia, ca şi repedea ei răspândire. Pentru astfel de concluzii există însă şi indicaţii de ordin istoric. In ce priveşte vechimea, latina, adusă de negustori şi de meşteri, se vorbea în Dacia înainte de colonizare. Când tribul dac al Burilor, aliat al lui Traian, scrie împăratului, în ajunul bătăliei dela Tapae, pentru a-l sfătui să nu facă războí Dacilor, scrisoarea pe care o trimit Burii e redactată latineşte. In ce priveşte chipul în care s'a răspândit şi s'a păstrat de-a-lungul vremii, e deajuns să amintim că după invazia Slavilor, la jumătatea secolului al III-lea, latina se vorbea şi la Slavii transdanubieni. In *De Bello Gethico* (III 14), Procopiu ne povesteşte de un oarecare Arite, Slav din Moldova de azi, care, pe la 545, putea să fie luat drept general bizantin fiindcă vorbea bine şi curent latineşte, — limbă pe care n'o învăţase decât aşa cum se vorbea acolo, la el acasă. Era aceeaşi limbă vorbită, la epoca aceea, şi în sudul Dunării, din care cronicarii bizantini ne dau o mostră suggestivă. Ei ne povestesc de panica produsă într'o noapte din 587, între trupele generalilor Martin şi Commentiolus, ce se găseau în strâmtorile Bulgariei Orientale, din pricina unui soldat care, văzând că de pe calul unui camarad din faţă căzuse încărcătura, strigase cât îl ţinea gura: *Torna, torna, fratre*. Este, strigătul acesta, latin, e italian sau e deja român? Greu de spus cu preciziune. E, poate, toate trei laolaltă.

Revenind acum, în concluzie, şi la problema originii locale a poporului şi limbii române, pe care, spuneam la început, o pune uimitoarea unitate a limbii Dacoromanilor, — geografia linguistică procură dovezi care nu mai lasă loc la nicio interpretare. Profesorul Sextil Puşcariu, dela Universitatea din Cluj, de numele căruia se leagă monumentala operă a *Atlasului linguistic al României*, a arătat într'o serie de hărţi lucrate cu competinţa şi autoritatea sa recunoscută, că regiunile care au păstrat cele mai multe elementt latine dispărute aiurea sunt Transilvania şi Banatul. Comparând aceste hărţi linguistice cu cele întocmite de istorici, unde sust însemnate cele mai vechi aşezări romane: cetăţi, castre, întărituri, sate, se constată că ele se suprapun. Acolo unde arheologia a inventariat cele mai numeroase urme romane, filologia a înregistrat în limbă cele mai numeroase forme vechi latine. Dacă, aşa cum au încercat să dovedească unii, Românii s'ar fi format în Sudul Dunării, undeva în peninsula balcanică, şi de acolo, în Evul Mediu, ar fi trecut în Nordul Dunării, cum să explicăm că au adus în graiul lor elemente latine care lipsesc în Sud? Şi cum să explicăm că ei, printr'o miraculoasă divinaţie, s'au aşezat, după zece veacuri, tocmai în regiunile în care, în timpul colonizării, populaţia romană fusese mai densă?

Fie-mi îngăduit să închei această expunere de fapte istorice şi linguistice, amintindu-vă de un poet al cărui destin, pentru noi Românii, are valoare de simbol. Căci, înainte de Traian, înainte de legiuni şi de colonişti, întâiul sol spiritual al latinităţii în România de astăzi a fost un poet. Aţi ghicit fireşte că mă gândesc la exilatul dela Tomis, inspiratul cântăreţ al vieţii biruitoare, care şi-a trăit la noi ultimii ani ai vieţii, şi ale cărui oase odihnesc undeva, neştiute, în Dobrogea românească. Columna lui Traian este a noastră în pământul vostru. Ovidiu este al vostru în pământul nostru.

Al vostru? Greşesc.

El nu este numai al vostru. Noi Românii considerăm pe Ovidiu ca pe întâiul poet român, fiindcă el a scris şi versuri în limba strămoşilor autohtoni, în limba getă.

A, pudet, et Getico scripsi sermone libellum
verba structaque sunt nostris barbara modis

«Ah, ruşine mie, am scris o carte şi în limba getică, orânduind cuvintele barbare în metrele noastre»

— mărturiseşte cu tristeţe poetul (Pontica, IV 13, 19).

Destinului îi place să ne dea semnele sale în opera şi în vieaţa marilor inspiraţi. Nu este oare un simbol al destinului în vieaţa acestui mare poet din secolul lui August, care, silit să-şi sfârşească zilele la malul Pontului Euxin, a turnat ceva din simţirea lui romană în limba barbarilor? Este cu siguranţă unul, şi el este simbolul înfrăţirii şi al soartei noastre comune, trecute şi viitoare.

N. I. HERESCU

DIN TRECUTUL DE LUPTA AL BUCOVINEI

Reproducem din Analele Academiei Române (Seria III, anul 1923) câteva pasagii din studiul închinat unui episod din trecutul de luptă al Românilor bucovineni, de profesorul I. Nistor, membru al Academiei.

Pe lângă amintirea unor fapte de mare naţionalism, acest studiu aduce un discurs, pronunţat odinioară de poetul Bucovinei, D. Petrino — discurs menit să constitue, pentru toţi Românii, o pagină de antologie.

D. B.

Răpirea Bucovinei, ca şi cea a Basarabiei, a ridicat proteste unanime la Moldovenii de dincolo de Molna şi de dincolo de Prut împotriva ruperii unităţii teritoriale a patriei comune, ce fusese închegată prin munca, priceperea şi vitejia şi jertfele tuturor. Actul hrăpăreţ care a adus la destrămarea străvechilor hotare ale Moldovei a fost pururea considerat ca o fărădelege care cerea imperios o răsbunătoare îndreptare. In zodia acestor protestări s'a desfăşurat în Bucovina şi Basarabia întreaga vieaţă politică şi culturală din clipele dureroase ale răpirii până în zilele de neîntrecută însufleţire care a luminat actele Unirii dela Chişinău şi Cernăuţi.

Românii subjugaţi îşi dădeau bine seama că izbăvirea lor din sclavia politică şi naţională în care se găsiau, nu putea să vină din altă parte, decât din sforţările şi jertfele comune ale neamului întreg. Şi deaceea întărirea lui politică, culturală şi economică era ţinta conştiinţei româneşti, pururea trează, activă şi încrezătoare. Nu se producea nici un act mai însemnat în vreun colţ al ţării româneşti, fără ca el să nu găsească răsunet în toate celelalte părţi. Zorile libertăţii ce răsăriau la Iaşi şi Bucureşti, răspândiau razele lor pline de căldură şi nădejde departe dincolo de munţi, dincolo de Prut şi dincolo de Molna în grădina Moldovei lui Ştefan-cel-Mare.

Era deci firesc ca întemeierea statului român modern, Piemontul revendicărilor noastre integrale, să intereseze în măsura cea mai largă pe Românii de pretutindeni şi în deosebi pe cei din Bucovina şi Basarabia, dornici de izbăvire. In scrisoarea sa de felicitare, Alexandru Hajdău vedea în actul Unirii dela 1859 o chezăşie mai mult pentru desrobirea Basarabiei sale iubite; iar tânărul Dimitrie Petrino, un nepot al Hurmuzacheştilor şi tălmăcitor în versuri al gândurilor şi simţirilor lor naţionale, vedea în memorabilul act al Unirii din 1859:

Intâia piatră, la întâia temelie
Spre a face o Românie
Unită prin simţire, şi prin unire *tare.*

Iar la p August 1867, cu ocaziunea inaugurării festive a Societăţii Academice, Academia Română de astăzi, Timotei Cipariu dela Blaj rostia următoarele cuvinte profetice: «Bărbaţii de stat ai Românici vor îngriji pentru eliberarea *deplină* a patriei române. Sunt convins că ei vor îndeplini cu sfinţenie înalta lor menire şi patria română, la urmă, va deveni liberă».

Dar dobândirea acestei libertăţi nu se putea face decât prin puterea armelor, ce atunci erau ruginite, aşteptând reînnoirea strălucirii lor. Iar Succava, «văduvă de al său mire» aştepta cu nerăbdare pe izbăvitorul ei. Aşa prezicea la 1861 Dim. Petrino viitorul Bucovinei din care «durerea îl proscrisese».

Iar Basarabiei, «de sub a Muscalilor tiranie», Dim. Petrino îi doria:

«Un Messias românesc
El de peste Prut să vie
Şi cu braţ răsbunător
Să te scape din sclavie,
Deşteptând al tău popor».

Deşteptarea conştiinţei naţionale româneşti şi manifestarea ei în 1871 la Putna, unde se întrunise un adevărat congres al intelectualităţii româneşti în jurul mormântului lui Ştefan-cel-Mare, şi unde tânărul compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, care într'un elan de însufleţire smulse vioara din mânile unui lăutar pentru a cânta o horă *«Daciei întregi»* reprezentată acolo prin delegaţi din Moldova, Muntenia şi Transilvania, puse pe gânduri pe Austriaci iar prefecţii nu-şi dădeau rând cu urmărirea şi înnăbuşirea *«mişcării daco-române»*, susţinută de aşa numiţii *«Români tineri»*, ultranaţionali şi iperzeloşi».

Aceeaş mişcare daco-română se manifestă în mod şi mai accentuat la 1875, când Austro-Germanii din Cernăuţi îşi puseseră în gând să sărbătorească primul centenar dela răpirea Bucovinei, pe care ei în limbajul lor oficial o numiau o simplă dobândire: Erwerbung.

Atunci fruntaşii bucovineni luară hotărîrea de a se abţine în mod ostentativ dela acest «sabat desfrânat» precum îl numia Dim. Petrino în memorabilul său discurs rostit în numele Românilor bucovineni la mormântul lui Ghica-Vodă din Iaşi.

«Daţi-mi voie şi mie — zicea Petrino — ca Român din Bucovina şi ca fost cetăţean al Austriei, până în momentul umilitor pentru noi şi ruşinos pentru dânsa, când s'a hotărît serbarea seculară ce s'a celebrat în Cernăuţi, în memoria zilei fatale, care a răpit Bucovina din braţele Moldovei, să rostesc şi eu aici puţine cuvinte, fiindcă voiu să depun lacrămile sărmanei Bucovine pe mormântul Domnului martir Grigore Ghica, care pentru dânsa şi cu dânsa împreună a căzut, el în mâinile ucigaşilor săi, ea sub jug străin.

Din valea Colbului şi până la malurile Nistrului, de prin codrii munţilor Carpaţi, din trunchiul fiecărui brad care a fost martur al acestui secol de dezonoare; din fiecare lan ce produce pâinea de toate zilele şi care-i adăpat de sudoarea unui popor subjugat; din fiecare izvor ce potoleşte setea şi din fiecare biserică care adăposteşte credinţa şi primeşte ofrandele creştinilor pe altarul său, mii de glasuri topite într'un singur ţipăt de indignare, lovindu-se de mormintele eroilor noştri şi repetate de un ecou secular, trec astăzi peste hotare, *înfruntă* pajurile înfipte în trupul Bucovinei, în urma unei convenţiuni frauduloase şi pătrund până la acest mormânt unde vă strig, că Bucovina este fiica Moldovei, că rănile ei sunt rănile voastre, că pruncii ce se nasc, cu întâia lor suflare, că moşnegii ce mor, cu ultimul lor suspin, invoacă *viitorul* şi că sacrilejul comis asupra unui Domn martir şi a unei ţări răpite îşi cere răsbunarea sa»...

«Eu nu pot după acestea, să nu apelez aici în faţa acestui mormânt, la patriotismul şi la misiunea ce o are *România liberă* când îşi vede fii de-ai săi suferind, sub jug străin, insultele cele mai brutale şi mai vătămătoare care pot fi pentru o naţiune»...

«Cu atâta mai mult m'am văzut îndemnat a împlini această datorie, a inimii mele, deoarece pentru ca să o pot face, eram silit a mă deslipi de toate acele, ce în decursul unei vieţi, devin sacre inimii omeneşti, lăsând în urma mea o ţară românească scumpă mie dela întâia bătaie de inimă, până la osemintele celor pe cari i-am iubit.

«După ce dar ei cei tari se bucură dincolo, noi cei slabi ne plângem dincoace, noi să ne dăm mâna pentru a ne întări şi a grăbi timpul care este menit a schimba, într'un mod demn de numele ce-purtăm, memoria Domnului martir Grigore Ghica cu acea zi care va readuce Bucovina în braţele Moldovei».

Cuvântarea aceasta sgudui adânc conştiinţele româneşti din amorţeala lor şi întări credinţa într'un viitor mai bun. Manifestaţiuni naţionale de acest fel, în ajunul frământărilor politice din Balcani, îşi aveau oricum semnificaţia lor, iar guvernul austriac începu să-şi dea seama de gravitatea situaţiei şi să avizeze la măsurile ce trebuiau luate pentru suprimarea lor. Vigilenţa organelor de siguranţă se inteţia mereu.

Incă în Octomvrie 1876 guvernul austriac primi din Iaşi informaţiunea că din îndemnul cercurilor naţionaliste de acolo, refugiatul bucovinean D. Petrino ar fi redactat un manifest către Românii din Ardeal şi Bucovina, prin care aceştia erau chemaţi să ridice armele pentru *«liberarea lor din robie»*, şi pentru unirea acestor ţări cu România. Guvernatorul Bucovinei Alesany primi instrucţiuni severe să împiedece răspândirea manifestului în Bucovina şi să urmărească cu mare atenţiune mişcarea daco-română de acolo.

La începutul anului 1877, Ministerul de interne din Viena primind informaţiunea că mai mulţi tineri din Ardeal au trecut în România pentru a forma acolo un corp de voluntari, ceru explicaţiuni guvernului român. «Cum şi câţiva indivizi din Cernăuţi au făcut o asemenea încercare», zice raportul, se ceru guvernatorului Bucovinei să ia măsurile necesare pentru observarea tineretului şi paza graniţelor.

Dar cu toată rigoarea acestor măsuri, guvernul austriac n'a putut împiedeca tineretul bucovinean de a trece graniţa şi a se înrola în armata română dela Dunăre.

Proclamarea independenţei şi ordinul de mobilizare a armatei române a trezit în Bucovina un entuziasm indescriptibil. Neatârnarea visată şi propovăduită de D. Petrino contemporanilor săi, devenise o realitate. Ea însă trebuia asigurată prin sabie şi sânge. Deaceea tineretul bucovinean se simţi îndemnat de a contribui şi dânsul la memorabila luptă pentru apărarea şi asigurarea independenţei.

In entuziasmul lor, mai mulţi elevi din clasele superioare ale liceului din Cernăuţi hotărîră să părăsească băncile şcolii şi să se strecoare peste graniţă în România pentru a se angaja ca voluntari în armata română. In fruntea acestui grup de tineri se găsia Alexandru Giugivan, Ilie Gherghel, George Levescu, un nepot al mitropolitului Silvestru, Emilian Hnidei şi Partenie Siretian, care de curând a început să publice în «Junimea Literară» din Cernăuţi, duioasele sale amintiri din răsboiul pentru independenţă.

Un alt voluntar bucovinean, Constantin Popescu a fost unul dintre cei dintâi eroi români căzuţi pe câmpul de luptă pentru dobândirea independenţei. Familia sa pretinde că sergentul Constantin Popescu ar fi fost primul soldat român căzut la Calafat şi că în cinstea lui s'a ridicat monumentul de acolo.

Dar nici studenţii români dela universitatea din Cernăuţi nu se lăsară mai prejos. Organizaţi în societatea studenţească «Arboroasa, ei lansară o listă de colectă pentru ajutorarea tinerilor doritori de a se înrola în armata română. Şi au contribuit la adunarea de fonduri pentru acest scop toţi intelectualii Bucovinei din acea vreme. Reţinem între alţii numele lui Silvestru Morariu Andrievici, Alexandru Vasilco, George Flondor, Nicolae Hormuzaki, Victor şi Manolachi Stârcea, Iancu Zotta şi alţii.

Fondurile acestea au fost distribuite între voluntarii bucovineni, cari trecuseră frontiera pentru a se înrola în armata de operaţie, dintre cari cei mai cunoscuţi erau Ţurcan, Mihăilescu, Beuca, Olariu, Popovici şi îndeosebi Alexandru Chibici Revneanul, care ca voluntar într'un regiment de roşiori a luat parte la operaţiunile militare din Bulgaria şi a publicat amintirile sale în «Convorbiri Literare», sub titlul: *Din vieaţa mea de voluntar.*

Dar nici femeile române din Bucovina nu se lăsară mai prejos. In dorinţa lor fierbinte de a contribui şi dânsele la opera de asistenţă pentru soldaţii români, femeile bucovinene formară două comitete de ajutorare, unul la Cernăuţi sub conducerea d-nei Natalia Hormuzachi şi altul la Succava în frunte cu d-na Elena Popovici Logotheti. Şi făceau parte din aceste comitete şi multe femei din popor care se întreceau în râvna lor de a aduna scamă şi bandaje pentru «răniţii noştri». Se cerea ca acestea să fie făcute din pânză curată, necrohmalită, de cânepă sau de in. Aplecate asupra pânzeturilor pe care le destrămau, doamnele din societate ca şi femeile din popor poate că nici nu-şi dădeau seama că acţiunea lor de caritate simboliza destrămarea unui trecut de robie şi urzirea firelor unui viitor de mândrie şi libertate naţională. Râvna aceasta a femeilor bucovinene merită laudă deosebită, când ne gândim că ele desvoltau acţiunea aceasta contra voinţei guvernului austriac, care iniţiase în Bucovina o colectă pentru ajutorarea *răniţilor turci!*

In «Notiţele sale despre Bucovina», Gheorghe Sion observă cu multă dreptate că Bucovinenii cu toate că se aflau sub stăpânirea străină, trăiau totuşi cu *«pulsaţiunea noastră»*. «La sunetul trâmbiţelor dela Plevna — zice Sion — mulţi flăcăi din meleagurile bucovinene au alergat a uni sângele lor cu al vitejilor noştri căzuţi pe câmpul de bătălie.

Dar să nu uităm nici de sentimentele de afecţiune şi compătimire ce ne-au arătat femeile române de acolo, trimiţând atâtea ofrande pentru alinarea şi consolarea răniţilor».

Fireşte că atitudinea aceasta a Românilor bucovineni nu era deloc pe placul Austriacilor, cari inauguraseră chiar în 1877 un regim de teroare nemaipomenit contra intelectualilor români, bănuiţi de iredentism. Dintr'un raport al prefectului din Storojineţ din Decemvrie 1877 reţinem următorul pasaj semnificativ: «In judeţul Storojineţ, ţăranii spun pe faţă că s'au înţeles cu preoţii şi boierii români ca să *smulgă Bucovina dela Austria şi să o alipească Românici...* Revoluţia aceasta urma să se producă neapărat la Crăciun». Cu toate că profeţia aceasta nu s'a împlinit, persecuţiunile contra Românilor continuară în toate părţile Bucovinei, unde preoţi, învăţatori şi săteni avură să sufere foarte mult pe urma sentimentelor lor româneşti.

Dar vigilenţa guvernului austriac se îndreptă cu toată puterea asupra societăţii «Arboroasa» din Cernăuţi, care întreţinea propaganda naţională şi adunase sume de bani pentru voluntarii români. Sub învinuirea de a fi trimis o telegramă omagială primarului din Iaşi în numele «ţării detrunchiate», de a fi ridicat, cu ocaziunea unei serbări, un toast în sănătatea Domnitorului Carol şi a vitejiei armatei române, biruitoare la Plevna, şi de a fi primit dela Ministerul Instrucţiunii din Bucureşti 250 lei pentru biblioteca sa, «Arboroasa» fu dizolvată, şi şase din membrii ei, între cari se găsiau cunoscutul Ciprian Porumbescu şi preotul Constantin Morariu, fură aruncaţi în temniţă sub grava învinuire de înaltă trădare. După trei luni de temniţă ordinară inculpaţii fură achitaţi, dar societatea «Arboroasa» rămase desfiinţată. A fost şi aceastá o mică jertfă pe care Românii din Bucovina o îndurară cu drag pentru îndrăzneala credinţei lor în izbăvirea ce era să vină.

Dar oricât, dobândirea independenţei ca şi proclamarea regatului nu erau decât etape în năzuinţele milenare ale poporului român spre înfăptuirea idealului naţional integral: unirea politică şi culturală a tuturor Românilor în hotarele lor etnice şi istorice.

Ion I. NISTOR

STEMA LUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA
DOMNUL MOLDOVEI 1849—1856

Cele şase lacrimi de pe stemă sunt puse în amintirea martiriului lui Grigore Ghica Voevod din 1777

CRONICA

LITERATURA

VINTILĂ HORIA: CARTEA OMULUI SINGUR. (Colecţia Meşterul Manole. 1941).

Orgoliul este o atitudine de viaţă întâlnită prea adesea la poeţi, în deosebi la poeţii tineri. La aceştia din urmă el înseamnă însă şi un stadiu al conştiinţei, o condiţie de înflorire a vocaţiei. Centrismul natural al omului ei îl trăesc cu o intensă naivitate şi refuză să niveleze experienţa proprie punând-o în comparaţie cu aceea a condiţiei omeneşti generale, reducând astfel orgoliul la funcţiunea lui psihologică practică. La orice vârstă poetul fuge, am putea spune, de această nivelare care-i slăbeşte simţul plastic şi fisionomic, propriu adică, al lumii. El îşi apără orgoliul ca pe un climat bun.

Este lesne de înţeles dece, la poeţii tineri, această atitudine de viaţă care este şi o atitudine de poezie ia forme adesea atât de disproporţionate şi pentru ochiul vulgar, chiar comice. Fireşte atitudinii acesteea îi este intrinsecă imaturitatea, mai ales în unele forme ale ei pe care, în poezia noastră tânără le întâlnim foarte adesea. Ispitiţi de versul lui Esenin: «O, voi părinţii mei ţărani, dacă aţi şti că fiul vostru e azi cel mai mare poet al Rusiei», câţiva din poeţii noştri vorbesc dela primele strofe scrise despre valoarea lor mesianică, despre intenţia lor de-a schimba faţa lumii, etc.

Adesea însă tocmai din această rădăcină de imaturitate, care dă naştere la frământări lăuntrice, se filtrează elanul şi se hrănesc imaginile poemelor. Dacă în educaţie orgoliul natural produs al tânărului trebue combătut şi stârpit, în poezie el e o realitate psihologică necesară. Vom mai adăuga că de multe ori această atitudine îşi depăşeşte rolul său funcţional în poezie, şi din atitudine de generare a poeziei se schimbă în atitudine de cunoaştere sau chiar de viaţă socială, confundându-se astfel planurile ei.

D. Vintilă Horia tipăreşte un nou volum de poeme (după «Procesiuni» şi «Cetatea cu duhuri»). Această culegere apare, ca şi cele dintâi, în colecţia «Meşterul Manole» îngrijită de revista cu acelaş nume, redactată de o mână de tineri, poeţi şi eseişti care se remarcă printr'o supraveghere lăudabilă a producţiilor lor. Deşi de o orientare comună precisă a acestui grup şi a revistei nu se poate vorbi, «Meşterul Manole» a avut dela început aceea ce se numeşte în mod obişnuit o ţinută, adeca o conştiinţă proprie.

Intitulată *Cartea omului singur*, culegerea d-lui Vintilă Horia adună la un loc un număr însemnat de poezii sprijinite pe ritmuri sigure şi spontane, în care fermenţii acelui orgoliu specific de care vorbim sunt caracteristici. Nu totdeauna materia de orgoliu este aceea, naturală, primitivă, dialectică de care vorbim. Ea se uneşte cu un orgoliu reflex, de tip dannunzian, sensual şi cunoscător, sonor şi chiar retoric (vezi cele două poeme închinate «infantei Rosaura» şi «sorei sale Ioana») care face uneori cauză comună cu spiritul natural de atitudine al vârstei sale. Intreg conţinutul poemelor sale este trecut cu fruntea plecată, pe sub furcile caudine ale acestei atitudini de orgoliu care se depăşeşte astfel pe sine dar care face în acelaş timp, din poemele sale tot atâtea teme date ale unui examen de poezie pe care şi-l impune cu un nou volum.

Atitudinea sa nu ajunge la tema eroică şi se opreşte la punctul său introspectiv cel mai de sus, la o auto-contemplare a singurătăţii proprii. Iată această stare exprimată în două remarcabile terţine din bucata intitulată «Divina Tragedie»:

Poeme vechi? Ce pasări înecate,
Şi ce departe ritmul lor coboară?
Parc'am trăit cu visele legate

Şi parcă astăzi pentru 'ntâia oară
Pot scrie pe răbojul meu de om:
Singurătatea nu mă mai doboară.

Din acest cerc în care nimeni la urma urmei nu respiră bine, poetul încearcă să iasă printr'o adâncire a sbuciumului său, a lumii sale sufleteşti. Când vrea această adâncire, el o traduce în termenii de cunoaştere reflexă. Ci el caută calea formală. Sunt bucăţi, fireşte, cum este *«O arie tristă»*, care dovedesc o îmbinare de calităţi ce nu poate să nu atragă atenţia oricui asupra mijloacelor pure ale poetului. Această bucată o socotesc cea mai bună din întreg volumul:

O arie tristă timpul meu trecu
Pe lângă aripi ca un vânt uşure,
Iubita mea, mirarea-mi prinzi şi tu
In ochii clari cu tonuri de pădure.

A fost un vânt şi totuş stăm în el
Ca 'n apele lui Heraclit o umbră.
Ne leagă 'n veci acelaş trist inel
Şi ne 'ncovoaie-aceeaş grijă sumbră.

Cum cade seara peste amândoi
Şi soarele cum cade 'n rostul lui
Curând iubito vom cădea şi noi
In înserarea nesfârşitului.

Atuncea, vântul care azi ne bate
Se va numi probabil veşnicie
Căci totul poartă numele schimbate
In inifinita asta comedie».

Uneori d. Vintilă Horia atinge, fără îndoială, o tonalitate contemplativă gravă şi sonoră ca în «Cântecul nedumeririi»:

«O vom afla atuncea când obosiţi de cale
Vom întreba sfârşitul dece ne-a început,
Iar când nemărginirea ne va sui pe scut
Vom lepăda trecutul ca praful din sandale».

In această tonalitate poetul strecoară uneori speculaţiuni de imagini şi concept interesante. In «Vals trist Nr. 2» spune:

«Şi pasări mari sburau în paranteză».

Insăş sensualitatea caută, spre a se exprima, tipare între anatomic şi solemn, care dovedesc o atitudine lucidă şi formală în care unda voluptăţii nu s'a strecurat încă. («Alba chee a poemei»). Acolo unde fondul sensual se desvălue totuş, nu găsim dimpotrivă nici o indicaţie anatomică şi nici o solemnitate de evocare.

In bucata «Obsesie», atât de remarcabilă în cuprinsul culegerii — toamna, amanta poeţilor, este ingenios şi sensual desfigurată:

«Bătrânul Pan stă rezemat cu mâna
De-un fag pleşuv în care toamna cântă.
Şi-ar drege naiul, dar îl înspăimântă
Femeia despletită şi bătrână.

Oftează lung şi pleacă 'n depărtare.
In urmă-i cântecul a stat de-odată,
Iar depe-o creangă tristă şi uscată
Ii zvârle toamna frunze pe cărare.

Peste-un izvor s'a aplecat să bea.
Ii tremura de sete mâna plină.
Dar din oglindă i-a rânjit haină
Bătrâna toamnă care-l aştepta».

Ca şi în poezia «Arie tristă», în «Obsesie» se pot vedea mijloace ritmice sigure şi strofe neşovăitoare. In cea mai mare parte a bucăţilor volumului, luate fiecare în întregul ei, d. Vintilă Horia nu izbuteşte să depăşească însă aceea ce vom numi incongruenţa ritmului cu celelalte calităţi ale unei poezii. Sigiliul ritmului prinde în ceara roşie **a poeziei. materii** pe care nu le poate mula, să dea astfel efigia completă, (care merită atunci numele de poem), ci le sfărîmă sau le silueşte spre a nu ieşi măcar din circonferinţa limitativă a unui ritm cantitativ sau sonor.

Dragoş Vrânceanu

ARTE PLASTICE

ARDELENII IN SALONUL OFICIAL. Salonul Oficial din acest an ridică o problemă esenţială care priveşte direct viitorul artei plastice româneşti.

Prima impresie pe care o are vizitatorul Salonului Oficial este al unei expoziţii în care **artiştii nu-s antrenaţi de niciun ideal, de nicio viziune de dincolo de realitatea imediată, pe care o reproduc cu o silnicie şi cu o monotonie de mezalianţă între un clasicism desuet** şi-un impresionism **de import**.

Simţi limpede, **că problematica** marei creaţii de artă este în afară de preocupările acestora. Toţi, în afară de câteva excepţii, merg pe-o linie de comoditate burgheză, promovând o artă care n'are nimic comun cu adevărata creaţie, pornită din marea întrebare în faţa eternelor nedumeriri ale artei.

In afară de peisajele lui *Ion Ţuculescu*, de al lui *Aurel Ciupe*, de lucrările lui *George Vânătoru*, de-un peisaj al lui *A. Vulpe*, de compoziţiile lui *N. Brana* şi de alte câteva lucrări ale unor artişti tineri sau consacraţi, Salonul Oficial nu-ţi oferă decât o searbădă privelişte de picturi, în care nu s'a pus nici cel puţin interesul unei atente compoziţii sau probleme de coloare.

Sculptura este aceeaşi pe care o ştim de câţiva ani. Portretul M. S. Regelui Mihai I, al lui *G. Popovici*, lucrările lui *Corneliu Medrea* şi câteva fragmente sau piese izolate, nu ne pot convinge că'n sculptura românească există prezentă a problemă demnă de luat în seamă.

Niciodată n'a putut un Salon Oficial, indiferent la ţara în care a avut loc, să definească realitatea plastică a unei naţiuni. Este chiar în structura intimă a Salonului o deficienţă fundamentală. Abţinerile de-a expune la Salon, au intrat în cincepţia unor artişi mari şi-a altora mai mici, ca o atitudine de demnitate ce se impune celor ce vor să crească independenţi, în afară de orice graniţă, mai mult sau mai puţin oficială.

Desigur, că dacă juriul ar fi selecţionat lucrările doar după criteriul valoric, în Salon n'ar fi intrat nici un sfert din lucrări. In faţa unei astfel de situaţii. Salonul Oficial nu putea apare decât aşa cum îl vedem astăzi.

Contribuţia artiştilor plastici ardeleni la Salon, întotdeauna a fost sporadică şi oarecum forţată. N'au crezut în puterea de promovare a Salonului, mai ales, după câteva refuzuri într'adevăr supărătoare, petrecute cu mai bine de zece ani în urmă.

De atunci artiştii plastici ardeleni au rămas în Clujul lor, cu expoziţiile personale sau colective, îndrăznind doar în locul tinereţii să coboare în Bucureşti cu vreo expoziţie personală.

Când a fost în schimb vorba de Salonul «Astrei» din toamna anului 1939, nici unul n'a lipsit. Salonul s'a prezentat solemn şi sever, ceva din firea ardeleanului intransigent se strecurase ca un duh printre pânzele expoziţiei. Succesul a fost neaşteptat, mai ales pentru ardelenii strânşi la vernisaj, ca la niciun Salon Oficial. Fusese ocazia unei verificări a potenţialului plastic ardelean. Revizuirea a pus în lumină valori autentic româneşti şi tendinţe serioase către o purificare a influenţelor străine şi o integrare într'o problematică pornită din cea mai intimă esenţă românească.

In actualul Salon Oficial, în afară de tinerii *Prefeta* şi *Olteanu*, expun picturi *Brana, Ciupe* şi *Bilţiu-Dăncuş*. Lipsesc însă artişti care ar fi putut înviora atmosfera Salonului, nu-i printre ei nici *Catul Bogdan*, nici *Romul Ladea*, nici *Eugen Gâscă*, nici *Vlasiu*, nici *Ion Popp* şi nici alţii pe care i-am fi dorit prezenţi pe panourile pline de preocupări prea puţin artistice.

O participare în grup a artiştilor ardeleni, în acest Salon Oficial, ar fi prilejuit, pe lângă o manifestare de caldă căutare a unui cămin frăţesc şi-o afirmare a unei problematici de artă autentic românească.

Ar fi adus în Salonul-Oficial o seriozitate şi-o încredere în destinul revelator al artei, ca forţă de exprimare al unui crez în autenticitatea culturii noastre formale.

Şi sobrietatea lor, expresivitatea lor severă de disciplină coborîtă din ordinea ardeleană ar fi impus ca un manifest de dârzenie românească, îmbrăcată în forme şi colori.

V. Beneş

SALONUL OFICIAL: SCULPTURA Din cele câteva sute de lucrări expuse abea câteva poartă semnele unei orientări apropiate de frământarea timpului nostru. E destul să aruncăm o privire asupra titlurilor din catalog pentru a fi puşi dela început în faţa dezastruoasei izolări sociale în care se desfăşoară spiritul creator. Mentalitatea anilor dinainte de război, timp în care artiştii români au fost călăuziţi îndeosebi de principii formaliste, mai dăinue şi astăzi. Intâmplările cari au venit peste capul nostru n'au izbutit să trezească artiştii din visul frumosului pur. Subiectele au rămas, aceleaşi: naturi moarte, peisagii construite în atelier, autoportrete, pieroţi şi flori.

Este momentul, credem, ca artiştii să se întoarcă spre compoziţie. Trebue reluat acel drum deschis acum câteva decenii, de înaintaşi ca Sabin Pop, I. T. Sion, Ştefan Dumitrescu şi alţi câţiva, în opera cărora au prins contture cele mai adânci aspecte ale vieţii româneşti. Compoziţia este genul care se supune cu uşurinţă problemelor vitale ale unei colectivităţi. E drept că acest gen pretinde o largă cunoaştere a elementelor de construcţie, dar credem că artiştii români sunt deja familiarizaţi cu această condiţie. Acest fapt reese cu prisosinţă din actuala expoziţie şi în aceeaşi măsură din activitatea dovedită în expoziţiile sezonului în curs. Indeosebi, problema culorii a devenit familiară şi celor mai tineri dintre artişti.

Deasemenea în sculptură, artă despre care se ştie că are o evoluţie mai înceată se poate constata că problema formei este desbătută cu multă seriozitate. Un mare număr de artişti tineri au prezentat lucrări de reale calităţi formale. Dar şi în sculptură suntem nevoiţi să constatăm că preocupările nu depăşesc cadrele mici ale stilului. Sunt foarte multe studii de cap, dar prea puţine încercări de compoziţii.

Printre acestea subliniem: basorelieful cu «Ţărani la plug» al domnului *Ion Jalea*, laureatul premiului naţional pe anul 1941. D-l Ion Jalea este al doilea sculptor român care s'a făcut vrednic de această cinstire. Personalitatea artistului se află de acum în pragul celei mai depline maturităţi. Opera sa privită în perspective istorice s'a alimentat şi a crescut în cea mai strânsă legătură de credinţă cu aspiraţiile culturale româneşti. Operile expuse cu acest prilej oferă vizitatorilor încă o posibilitate de a lua contact cu perspectivele largi în care s'a exprimat talentul său.

Vecin de orizonturi şi preocupări domnul *Cornel Medrea*, expune trei lucrări foarte unitare ca viziune. O anumită ingenuitate exprimată în mişcări reţinute, decenţa excesivă a atitudinilor dau operei acestui sculptor aerul distins al poeziei.

O compoziţie de mari însuşiri technice este relieful d-lui *C. Nistor* «Cavalerii apocalipsului», o operă care în fond reprezintă o victorie sau un drum spre victorie foarte bogată în rezonanţe de acţiune războinică. Dl. C Nistor are neîndoelnic darul evocărilir epice şi credem că talentul d-sale, îndemnat spre acest drum, poate deveni fructuos în realizări

Tot o compoziţie prezintă şi dl. *Băeşan Ştefan*, dar încă neorientat deplin asupra condiţiunilor de exprimare a unei idei.

Dl. *Bilan Gheorghe* prezintă un «Sfarmă piatră» care păstrează încă semnele didacticei proprii Academiei din Bucureşti, unde nu de mult artistul şi-a terminat studiile.

Dl. *Boris Caragea*, o «Maternitate» prezentată în schiţă şi o «Femeie cu chitară», lucrări care reluate în mare vor prilejui artistului un câmp de activitate, de ale cărei rezultate nu ne îndoim.

Compoziţia d-rei *Zoe Băicoianu* «Maternitate», cu toate calităţile de compunere e nedecisă. E de reţinut totuşi spiritul de seriozitate în care caută diferitele aspecte ale unei probleme.

D-na *Pupi Georgescu Medrea* a expus două compiziţii şi un portret care definesc încă odată spiritul d-sale de adaptare la stiluri streine. Credem că a dovedit îndeajuns că are temperament artistic pentru a avea curajul unei atitudini personale. Lucrările prezentate, deşi cu reale calităţi de formă şi viziune, sunt simple variante ale stilului pe care l-a făcut cunoscut *moestrul* Medrea.

Dintre aceia cari au prezentat portrete, se distinge în mod deosebit dl. *Ion Popovici*. Este pentru întâia oară că un artist român tratează portretul unui rege, cu independenţa şi curajul unei atitudini sincere. In stil, dl. Ion Popovici se pare că a cedat locul unei forme mai reci, dar cu atât mai stăpânită. Cenzura critică a artistului e prezentă peste tot, fapt care dovedeşte supleţea temperamentală a d-lui Popovici.

Dl. *Ion Irimescu* prezintă două portrete, dintre care acela în bronz prin spontaneitatea modelajului, prin expresia largă a figurei, atrage atenţia vizitatorilor. Dl. Irimescu dovedeşte încă odată că este pe drumul realizărilor.

Dl. *Corneliu Themeli*, membru de mai mulţi ani în juriu, expune un «Autoportret», tratat impresionist şi cu efecte de suprafaţă, care nu substitue câtuşi de puţin spiritul de analiză, dovedit cu alte prilejuri.

Două portrete care ies din comun, prin calităţi de formă şi sensibilitate sunt acelea semmnate de dl. *Ion Jiga*, Aceste lucrări sunt mărturii că dl. Jiga este stăpân pe elementele de construcţie.

Portretul trimis de d-na Miliţa Petraşcu ocupă un loc aparte. Credem fără nici o rezervă, că în genul portretului este neîntrecută această operă. Sub degetele artistei marmora primeşte transfigurări de mari înălţimi.

D-l *Constantin Fărâmă* expune tot un portret. Sobru, măsurat, aşa cum îl ştim pe acest artist, izbuteşte şi de astă dată să închege o operă de reală valoare.

Dintre lucrările artiştilor tineri, portretul trimis de dl. *George Theodorescu*, poartă semnele evidente ale unei orientări serioase şi în acelaş timp ale unei înclinări spre îndrăzneli de stil, pe care dacă va şti să le rezolve, îşi va crea un loc aparte în plastica românească.

Un alt tânăr, cunoscut din câteva colaborări la salonul oficial, este dl. *N. Agârbiceanu*. Statueta expusă vădeşte un preţios simţ al statuarului. In lucrarea expusă, câteva detalii sunt urmărite cu certa voinţă a celor îndrăgostiţi de materie.

Un portret în gips al d-rei *Hociung Florica Felicia*, reţine prin calităţi de expresie, dar «Făt Frumos» e un subiect care cere o mai mare cunoaştere a formei.

Intre expozanţii salonului s'au strecurat fatal şi un număr de persoane care n'au nimic comun cu arta. Poate juriul a socotit nimerit prilejul acestui salon de a demonstra publicului că nu toţi cei care încearcă izbutesc. (Credem de cuviinţă să prevenim vizitatorii de acest criteriu).

Ion Vlasiu

INSEMNĂRI

POEŢII ŞI PATRIA. Nu ştiu în ce măsură, imaginea Patriei noastre cu contururi sărăcite de armonie face să vibreze pe omul comun, El se va mărgini la constatări şi la proteste călduţe, va aluneca într'un defetism minor şi-şi va face poate un sumar şi indulgent proces de conştiinţă.

Dar pământul acestei ţări urcă în câţiva aleşi poruncile lui eterne, auzite numai de ei; ca un sânge cald le va învălui inima şi-i va face crainicii nemuririi ei în lume. Acum când săbiile stau în teacă, singurul purtător de sabie este poetul. Sabia lui e înaltă cât cerul românesc şi se arcueşte luminoasă între cele două râuri cu ape triste, dela răsărit şi apus: sabia spiritului său învăpăiat!

Cine va ridica în faţa lumii româneşti vechile steaguri, va da o strălucire nouă stemelor uitate, iar din vechi pagini de cronică va înfiripa visul de aur şi imnurile pline de putere ale acelora care au fost cândva nebuni pentru România.

Aşa vei învăţa, neam al meu, că în ceasuri apăsate de pecetea neagră a blestemului să te întorci cu faţa spre cântăreţii tăi, să le asculţi solia care vine de peste vremi căci în ei se înviorează speranţele tale obosite ca nişte paseri în sbor spre un sud luminos. Atâta timp cât ei poartă în inima lor, imagina ta neştirbită de întâmplări oarbe să nu te temi! Dumnezeu te poate pedepsi şi încerca, îşi poate întoarce faţa de către tine dar ei te vor iubi cu mai multă patimă iar cerul nu poate să te uite atunci când îngerii săi pe pământ îngenunche şi mărturisesc pentru tine.

Reproducem poezia *Frunză neagră*, a poetului N. I. Herescu, ca pe o rugă curată care, în ritmuri autohtone sugestive, mărturiseşte pentru neamul românesc împărtăşirea durerilor lui şi credinţa mântuitoare.

Frunză, frunzuliţă neagră a durerii,
S'ofilesc obrajii, se usucă merii,
Omul fuge, norul creşte, piere vrabia,
Şi pustiul se întinde 'n Basarabia.

Sufletul e parcă bolnav de podagră:
Unde s'au dus cântecele, frunză neagră?
Unde s'au dus dorurile, neagră frunză?
Unde s'au dus visurile să s'ascunză?

Frunză, frunzuliţă neagră şi amară,
Fiindcă e frumoasă sufere o ţară,
Fiindcă are şesuri dulci şi râuri line
O poftiră iar vicleneie jivine...

Bieţii Moldovenii noştri, frunză neagră,
Gem şi-aşteaptă, din Hotin la Marea Neagră,
Gem, că prea mult chin au adunat prin timp,
Frunză, frunzuliţă neagră, cu trei ghimpi.

Dară tu, din întunerec şi din moină,
Zi-ne-o doină, frunzuliţă, zi-ne-o doină,
Zii-i, să se 'nfioare până 'n Nistru zarea.
Să nu li se pară lungă aşteptarea.

Viersul ştie, viersul ştie, neagră frunză,
Peste dealuri, peste ape să pătrunză,
Şi 'ntr'o zi pe urma lui va merge sabia
Către Basarabia, către Basarabia!

INTR'O DUMINICĂ DE AUGUST. Fenomen rar întâlnit la noi, unde fiecare se crede obligat la opinie separată, cartea domnului Eugen Balan a întrunit sufragiile unanime ale criticei literare. Noi vom însemna aici câteva reflexii fără pretenţia de a acoperi şi explica în întregime cartea: notele unui cititor fericit de a fi descoperit în mulţimea de cărţi noui, una care poate uşor înfrunta traducerile din alte literaturi spre care snobismul unei părţi din cititorii noştri se îndreaptă aproape exclusiv. Ceeace voim a semnala aici şi facem acest lucru cu o adâncă bucurie, este succesul unei cărţi româneşti cu substanţă net autohtonă. Nimic nu poartă marcă de import. Cu toată predilecţia pentru amănunt, liniile mari, filmul povestirii rămâne unitar; un pretext neînsemnat căzut sub lentila măritoare a observatorului este cioplit în feţe limpezi ca un minuscul diamant. Numeroase fragmente au graţia şi poezia unui poem în proză. Dialogul, piatra de încercare a tuturor, în această carte e sprinten, viu şi firesc, constituind unul din meritele de seamă ale romanului. Un humor de bună calitate alternează cu străvezii pânze de vis, întrunind fericit în aceeaşi persoană pe povestitor şi poet. Dintre personagii, cel mai sigur conturat mai apropiat cititorului e Mitu. Personaj autohton cu cusururi atât de contradictorii. E în această carte, un joc graţios ce evidenţiază siguranţa mijloacelor şi o uimitoare putere de a ridica la un nivel artistic orice amănunt asupra căruia atenţia sa se opreşte.

In concluzie: cartea domnului Eugen Bălan e un semn bun. — Cunoaştere a limitelor, humor, poezie **discretă aplicate** asupra unui episod întâmplat undeva într'un oraş de provincie reuşesc să-l transfigureze până la valoarea prestigioasă a artei. Un debut fericit şi promiţător.

GHEORGHE I. DE FERENCZY. Publicist de o valoare recunoscută, fondatorul revistei «Kimondom» (o spun răspicat), azi Transilvania, duce de aproape un deceniu o luptă, care, ţinteşte la triumful adevărului. E un caz rar şi trebue apreciat la valoarea adevărată. Limbajul domnului Ferenczy e cam acesta: decât o catastrofă inevitabilă pe căile aventuroase ale morilor de vânt mai bine o retragere în matca bunului simţ. Atitudinea singulară a domnului Ferenczy nu va convinge pe acei cărora se adresează. Cunoaştem noi argumentele la cari ei sunt sensibili! Noi din parte-ne nu ne-am îndoit niciodată de dreptatea noastră. Atunci? Lupta publicistului maghiar pentru dreptatea cauzei româneşti rămâne un preţios omagiu adus adevărului iar spectatorilor acestei lungi controverse le va oferi un nou motiv de reflexiune.

Ion Bălan

MĂRTURII ITALIENE PRIVITOARE LA ROMÂNI. Rândurile de mai jos se află în cartea cosmografului italian, Lorenzo Anania din Taverna — un mic orăşel din Calabria — care a trăit în sec. al XVI-lea şi a cărui operă poartă titlul «La Universal Fabrica del Mondo dell'Eccell. M. *Lorenzo Anania* della città di Taverna Cosmografo, et Teologo Dove s'ha piena notitia Dei Costumi, Leggi, Città, Fiumi, Monti, Provincie, & Popoli del Mondo. Con l'autorità dei Superiori. In Napoli Appresso Gioseppe Cacchi dell'Aquila. M. D. LXXIII».

După ce descrie drumul pe care l-a străbătut în Ţara Românească şi Moldova, Lorenzo Anania aduce următoarele mărturii despre Români:

«Sunt foarte nestatornici şi dispreţuitori, cu o limbă care dovedeşte originea lor a fi latină curată; mult răsboinici, mergând toţi pe cai, cărora li despică nările; deaceea suportă, oricât ar fi de greu, o zi întreagă fără a se obosi: Poartă ca steag un cap de bou împodobit te o coroană, cu o lance şi o stea deasupra».

Citaţia de mai sus ne-a fost relatată de amabilitatea şi delicata atenţie a D-lui *Dr. Baron Filippo De Nobili* Directorul Bibliotecii Municipale din Catanzaro (Calabria), un harnic cercetător al trecutului provinciei sale natale, pentru motivul ca: «Această Calabrie a mea să nu rămână absentă la tributul de omagiu adus după merit Valachilor de către alte regiuni ale Italiei», — gest pentru care-i suntem sincer recunoscători.

Eugenia Chişca

PACEA DE MÂINE. In articolul «Südeuropäische Raumgedanken» din revista «Geopolitik» (an XVIII, Nr. 4, Aprilie 1941) se spune că schimbările structurii spaţiului (Raumstruktur) european, nu sunt încă definitve din punct de vedere formal. Pacea va fi încheiată deabia după victorie.

Aceste simple constatări nu exclud două aspecte diferite ale «Europei viitoare». Pe de o parte, pacea ar confirma şi punctul de vedere formal dând schimbărilor de până acum un caracter definitiv, ceeace totuşi nu le împiedică să fie **încă** provizorii. Situaţia aceasta **de provizorat se şi apropie de adevăr fiindcă** se spune că pacea va fi făcută pe alte baze decât cele de până acum. Un lucru mai este sigur, că în desbaterea problemelor ce se vor pune la masa verde, — probleme ce vor hotărî viitoarele graniţe, — realităţile vii, palpabile, omogene şi puternice sunt cele mai bune puncte de sprijin. O grupare etnică de completă majoritate şi adânc legată de pământul pe care îl munceşte a constituit totdeauna şi va forma şi acum cea mai mare realitate. — Aceasta este şi singura bază dela care se poate porni credem, la considerarea problemei. Principii de altă natură, ca de exemplu, pretenţiuni la întâietatea istorică, la supremaţie, nici n'ar trebui să fie amintite fiind în contrast cu principiile naţional-socialiste, pentru care nu există decât un singur ţel: salvarea etnicului.

Caius Jiga

ILIRII ŞI FORMAREA POPORULUI ROMÂNESC. Din articolul domnului Radu Vulpe, publicat în «Cetatea Moldovei» No. 8 dela 1 Mai 1941, reţinem câteva fragmente privitoare la formarea poporului nostru.

«Ilirii locuiau toate ţările ce se întind între Dacia şi Italia şi anume: fosta Jugoslavie, Albania, Ungaria şi o însemnată parte din Austria. Deasemeni, neamurile ilirice au trecut Marea Adriatică şi graniţele Italiei, stabilindu-se în masse compacte în regiunile dela răsărit de Apenini, precum în Istria, în Veneto şi Apulia.

«Trăind pe o arie atât de răspândită şi de un caracter geografic foarte variat, Ilirii se împărţeau în nenumărate populaţii autonome, care n'au putut ajunge niciodată la realizarea unor unităţi politice importante.

«Romanii sunt singurii cuceritori cari au reuşit să pătrundă profund şi definitiv în inima Iliriei. Cu biruinţa lor se termină existenţa neamurilor ilirice.

«Dominaţia romană se întinse de la Adriatica până la Dunăre. Curând, în centrul Europei şi în Peninsula Balcanică nu mai existau decât provincii romane; cele mai vechi din aceste provincii şi cele în care Romanii s'au stabilit mai intens erau fostele ţări ilirice... Cu timpul s'a format un focar intens de romanism, cu particularităţi locale ilirice, care s'au răspândit asupra tuturor regiunilor danubiene, ducând la crearea de fapt a unei imense unităţi provinciale romane, numită Illyricum. Această unitate cuprindea, pe lângă provinciile foste ilirice ale Dalmaţiei, Noricului şi Pannonilor, provinciile traco-getice ale celor două Moesii, iar mai târziu şi Dacia. Desnaţionalizarea tuturor acestor provincii s'a făcut prin acţiunea puternică şi durabilă a romanismului foştilor Iliri.

«Şi acum încep să licărească începuturile naţionalităţii noastre. Particularităţile locale ale romănismului iliro-danubian au ajuns cu timpul la formarea, în aceste ţinuturi, a unui dialect special, care se vorbea deopotrivă în Dacia, în Balcani, în Alpii austrieci, ca şi pe litoralul Adriaticei. Când la începutul erei creştine, imperiul a început să decadă sub ameninţările barbare şi provinciile să-şi capete tot mai mult o existenţă autonomă, Romanii din Illyricum au devenit tot mai mult o naţie romanică deosebită. Ei sunt primii Români care apar în istorie, născuţi deodată pe o mare întindere, dela Adriatica la Carpaţi.

«Vitregia destinului a dus la o mare scădere a suprafeţei de răspândire a naţiei romăne de odinioară. Invaziile barbare ale evului mediu au sfârşit prin a distruge imperiul roman şi a desnaţionaliza pe Românii din Iliria şi din Balcani. Nu le-am putut rezista cu deplină izbândă decât noi, Românii din Dacia, singurii cari am înfruntat neazurile a două milenii, ajungând azi la o energică afirmare politică şi culturală. Din Românii de la Sud de Dunăre n'au mai rămas decât cele câteva mii de Rumeri din Istria şi cele câteva sute de mii de Aromâni din Macedonia şi din Albania.

«Pe Ilirii de altădată trebue să-i căutăm în aceşti răzleţi Români scăpaţi de slavizare, apoi în massa variată a Iugoslavilor, care în cea mai mare parte sunt foşti Iliro-Romani slavizaţi, şi în sfârşit în poporul Albanezilor, Iliri amestecaţi cu elemente trace, cari, izolaţi într'un colţ muntos, al Iliriei, n'au putut fi romanizaţi pe deplin şi au scăpat şi de slavizare.

«Biologic, noi Românii din Dacia, fraţi buni întru romanism cu Rumerii şi cu Aromânii, suntem în primul rând Daci. Rasa noastră e, fireşte, covârşitor tracică. Totuşi Ilirii ne sunt buni strămoşi, tot atât de buni ca şi Dacii, fiindcă dela ei ne vine principalul nostru caracter etnic: romanismul. Latinitatea noastră nu e direct italică, precum se crede greşit în genere, ci ne-am însuşit-o numai dupăce a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fost filtrată prin fiinţa etnică a Ilirilor. Spre deosebire de toate graiurile romanice, limba noastră are particularităţi ce nu-şi pot găsi explicarea decât în Iliria. De asemeni nenumărate elemente din folclorul nostru îşi regăsesc afinităţi numai în provinciile iliro-romane de altădată.

«A deduce de aici, precum fac, în mod pripit, unii cercetători şi cu rea credinţă unii propagandişti politici de peste hotare, că naţia română s'a născut numai în Sudul Dunării şi că de acolo a venit în teritoriul de azi al României abia în vremuri recente, este una din cele mai grave erori de istorie.

«Cheia originilor noastre e mai simplă: ea constă în asimilarea şi răspândirea romanismului în Balcani şi în Dacia de către Ilirii romanizaţi, de către Ilirii aceia, cari în veacul al IV-lea creştin constituiau elementul cel mai credincios Romei din tot imperiul. Se ştie că într'o vreme decisivă pentru soarta civilizaţiei romane, când Roma şi Italia începuseră să devie numai amintiri, în epoca lui Diocleţian şi a succesorilor săi, ochii lumii erau aţintiţi spre meleagurile Iliriei. Atunci rasa ilirică şi-a pus în serviciul ideii romane, toate însuşirile sale excepţionale de energie şi de conservatism».

O. C. T.

SATUL ROMÂNESC

In literatura noastră circulă o imagine a satului românesc dureros de falsă. E în această imagine o dulcegărie idilică, un romantism demodat, cari sunt atât de departe de realităţile aspre ce trebuesc luate imediat în studiu şi vindecate. Mă gândesc cu durere pentru oamenii politici români de eri. Viziunea lor săracă de orizont, absenţa unei pasiuni creatoare îi vor condamna la dispreţ în vecii vecilor. Au cutreerat această ţară dela un capăt la altul cerându-i sufragiile pentru demnităţi care îi depăşeau; cu ce concluzii s'au întors la posturile de comandă aceşti comedieni? Am vrea să vedem un plan metodic alcătuit după necesităţi regionale şi o mobilizare a tuturor energiilor dela prefect până la ultimul agent al statului într'o cruciadă pentru ridicarea satului. Statul are nevoe de cadre sănătoase pentru a fi pus solid pe picioare. Un ţăran sănătos luminat şi înstărit va da aceste cadre cu prisosinţă. A venit vremea să ne întoarcem la studiu şi la execuţie imediată şi radicală.

Indrăzneala e cea mai bună carte de vizită a omului de stat.

Ion Bălan

POSIBILITATEA EVADĂRII DIN INSULAR.

Pentru inaugurarea unei cronici care să urmărească la intervale regulate evoluţia unui fenomen complex şi dificil, aşa cum este fenomenul literar englez, e necesar un bilanţ şi o deschidere de perspective. De sigur, sub semnul armelor, literatura popoarelor a cunoscut totdeauna răgazul panicei şi al consecinţelor neaşteptate, şi poporul marei tradiţii nu va fi privat de schimbările acestea. Ne vom sili to-orizontului posibil pentru noua literatură engleză, pe temeiul datelor ce ne sunt la îndemână.

Ultimul deceniu literar s'a scontat în Anglia cu o inexplicabilă ceaţă generală a şovăirii între arta individuală şi arta nivelului comun şi a tradiţiei. Toate filoanele cu adânci rădăcini în opera secolelor engleze, plecând dela linii continue (Shelley, Keats, Swinburne), sau dela individualităţi (Blake, Wordsworth), au găsit în contimporaneitate reprezentanţi minori, sau prea puţin dotaţi ca să se opună numelor singulare, fără scară istorică. Era, oricum, aportul Insulei Britanice la criza literară europeană de după 1933.

Literatura de castă a inteligenţei, literatura conflictelor metafizice, ajunsă prin imitaţie la un cerc închis de perspective a fost urmarea primei soluţii. O oboseală inerentă şi o desrădăcinare nega principiar orice cale a evadării din formele supuse ciclului morţii. Literatura engleză a fost surprinsă de războiu în apoteoza după care nu mai urma nimic. Pentru intelectualismul-artist al anilor din urmă, Anglia a oferit pieţei literare europene, după Shaw, pe Ch. Morgan şi pe eroul inteligenţei, Aldous Huxley.

Suprafaţa câtorva nume întâmpina pe insulă orice faimă a unor alte soluţii, din afară sau dinăuntru. Războiul a deslănţuit odinioară ruperea de „înainte"; de data aceasta, marile statui se clatină din nou. Se ivesc posibilităţi noi. Intemeiaţi pe acestea, putem vorbi despre literatura valabilă „după", despre căile spre care tendinţe latente, sau sgomotoase, împing fenomenul literar englez, după normele nedesminţite ale istoriei acestuia, bogată în explozii de vitalitate.

Ipotezele noastre vor întârzia, după însemnătate, asupra fiecăreia.

O primă cale ar fi observarea atentă a literaturii sociale şi universitare dotată cu o tinereţe robustă şi reprezentată larg în toate clasele poporului. Organizaţiile muncitoreşti şi asociaţiile universitare colaborează, într'o contaminare de tendinţe, bazată pe evoluţia intelectuală firească a claselor sociale inferioare. Starea de războiu adaogă acestei înţelegeri de ajutor reciproc (muncă-cultură) cadrul neobişnuit care să grăbească fuziunea: Anglia tânără renunţă la cultura de blazon. Numărul scriitorilor fără titluri nobiliare, sau titluri de bancă, s'a ridicat considerabil, constituind o viguroasă rezervă pentru o literatură a viitorului.

Perspectivele unei societăţi posthelice, în care *munca* să constitue fundamentul iniţial, lasă să se întrevadă posibilitatea unei literaturi mai puţin rafinate, fără îndoială, dar vindecată radical de viciul bătrâneţii.

Opera unor: *Ed. Carpenter, W. H. Auden, R. Aldington, E. Caudwell,* în care literatura străbate drumurile noi, împrumută acestei prime ipoteze un însemnat grad de plauzibilitate.

Pe de-altă parte, marile schimbări la care asistă acum spiritul colectiv britanic încurajează şi canalizează în chip util *împrumuturile*. In această ordine intră influenţele literaturilor străine (Franţa, Statele-Unite, Scandinavia, Rusia). Natural, e vorba de elemente dispersate. Sarcina poetului tânăr englez este polarizarea pe baze de afinitate a elementelor valabile şi viabile din opera lui: Gide, Lewis, Wells, Knut Hamsun, Şolohov, atunci când această afinitate estetică se leagă de o identitate de înţelegere a gândului uman. Exemple suficiente ilustrează această întinerire prin influenţe.

O ultimă cale încearcă literatura engleză în împrumutul din imperiu. Intoarcerea razelor dăruite dominioanelor, spre *home*-ul insular, a fost fenomenul cel mai frecvent din ultima vreme. Exemplul lui *Kipling* (romancierul care a trăit misterul indian) şi *J. Conrad*, marinarul, a fost urmat, după concepţii diferite, de romancierii şi poeţii în căutarea peisajului sau a omului de peste mări. Imensitatea orizontului descoperit face trecerea spre evadarea din insular a Englezului intoxicat de tradiţii.

Fenomenul literar al *exotizării* are în veacul trecut un corespondent legat de numele marilor romantici. De data aceasta asistăm la întoarcerea unor elemente saxone, elaborate în colonii, sub forma unei transfuzii necesare. *Arthur Cripps* şi *G. B. Miller*, poeţii peisajului sud-african, se alătură în literatura dominioanelor poeţilor-călători englezi şi poeţilor indigeni, de cultură engleză, de pretutindeni.

Nu poate fi vorba de producţiile cu caracter pitoresc, sau de literatura pentru week-end. Poezia colonialului, viguroasă şi vibrantă, ca şi sufletul lui solar şi oceanic, se adaogă în chip firesc tezaurului insular, în progresul interior al spiritului britanic. Evadarea din sine în cadrul, totuşi, al insulei, este această a treia soluţie. Anii care vor veni îşi vor alege calea.

Mihnea Gheorghiu

CARACTERUL ISTORIOGRAFIEI MAGHIARE.

Formula socratiană de a te cunoaste pe tine însuţi ca individ, trebue neapărat să se aplice şi naţiunei pentru a se cunoaşte pe ea însăşi. Această cunoaştere, sondare a fiinţei unui popor, o face istoriografia. Cercetarea istorică a destinului unei naţiuni e nevoe să fie absolut obiectivă.

Istoriografia maghiară nu cunoaşte acest principiu elementar. Ceeace caracterizează istoriografia vecinilor noştri dela Vest e cultivarea unui anumit spirit sectar, care tăinueşte cu grijă anumite fapte şi motive ale existenţialităţii şi desvoltării poporului maghiar.

In lumina acestui sectarism interesat, istoria naţiunii maghiare se confundă cu istoria claselor sociale privilegiate. Poate şi fiindcă istoricii oficiali ai Ungariei, sunt ei înşişi în deobşte membrii acestor clase sociale.

E cert că aceste clase sociale — stăpâne absolute ale opiniei publice maghiare — au dat demnitarii şi politicianii Ungariei şi, în consecinţă, ele au stârnit şi condus evenimentele Un istoriograf obiectiv însă, nu poate nesocoti aportul uriaş pe care îl aduc în desvoltarea unui popor clasele de jos. Istoriografia maghiară totuşi nu aminteşte despre valoarea acestora nimic.

Istoria socială a Ungariei încă n'a fost scrisă de nimeni. Tineretul maghiar habar n'are despre rolul diverselor clase sociale în existenţa Ungariei. Şi fără punerea în lumină a aportului tuturor claselor sociale ale naţiunei, istoriografia oficială a Ungariei are un caracter sectar, fad şi mincinos. Ţărănimea şi muncitorimea sunt, până azi, ostracizatele istoriografiei ungureşti. Numai clasele aristocrate, conducătoarele, sunt apreciate ca valori demne de laudă. Nu-i de mirare, aşa dar, dacă istoria maghiară pare a fi apanagiul claselor aristocrate, posesoarele drepturilor politice.

Maghiarul adevărat, ţăranul, mai stă încă în carantina obscurităţii, ţinut departe de realitate şi de semnificaţia sa istorică, aşteptându-şi istoriograful.

Pe linia credinţelor lui Ady, marele poet al maghiarimei, credem şi noi: numai când geniul ţăranului ungur ar conduce destinele politice ale ţării sale, numai atunci istoria modernă a Ungariei ar putea fi demnă de tradiţiile arpadiene. Dar până când soarta Ungariei se reazimă pe moştenirile politice de influenţă străină şi esenţă feudală ale împăratului Ştefan, creştinătorul seminţiilor ungare, până atunci ele vor fi dictate de aristocraţia altoită cu sânge străin, interesată şi oprimatoare a massei ţărăneşti.

«Numai ţăranul ungur a păstrat ceva din tradiţiile lui Arpad» — scrie undeva Ady. «Ţara aceasta astăzi nu-i Ungaria — continuă poetul, — numai atunci va fi, când va ajunge la cuvânt şi la putere ţăranul, când semeţul ţăran maghiar şi mai mândrul muncitor maghiar, urmaşul demn a lui Arpad, va strivi şi grofi şi episcopi».

Când acest ţăran maghiar, amintit de Ady, va fi prin urmare pilastrul istoriei ungureşti, atunci fără îndoială multe se vor schimba în ţara pustei decorată cu mirajurile zărilor dogoritoare şi se va schimba, desigur, şi caracterul tendenţios al istoriografiei maghiare de până acum.

Costa Carei

SILVIO GUARNIERI

Domnul Silvio Guarnieri a publicat un întins studiu despre Pavel Dan, în marea revistă italiană trimestrială *Letteratura*, condusă de Alessandro Bonsanti.

Dl. Silvio Guarnieri este unul din scriitorii tineri italieni de vază. A publicat mai multe volume printre care «Interpretazione di Machiavelli» (Edizioni di Solaria, 1934). «Lo spettatore apassionato» (edizioni di Solaria 1934), «Il costume letterario» şi «Saggio su d'Annunzio», (Fratelli Parenti editori Firenze, 1937). Scrie la revistele moderne cele mai bune care apar în Italia şi a publicat până acum mai multe articole şi studii despre noi. Departe de a face numai operă informativă, oprindu-se la aspecte generale sau obişnuite ale vieţii noastre sau ale literaturii române, d. Silvio Guarnieri este unul din puţinii streini care caută să pătrundă în adâncime temele pe care le alege, făcând aprecieri deopotrivă de originale pentru noi ca şi pentru Italieni. Departe de orice spirit de propagandă, d. Silvio Guarnieri se apropie de literatura noastră cu un ochiu atent şi cercetător, căutându-i valorile şi aducând contribuţia sa inedită la definirea lor. Studiul despre Pavel Dan, scriitor ale cărui dimensiuni abia acum încep să fie cunoscute cum trebue, este un exemplu în această privinţă. Ne gândim la modul exact şi serios în care d. Silvio Guarnieri distinge trăsăturile societăţii româneşti, burgheză sau ţărănească, aşa cum se oglindesc în opera lui Pavel Dan, şi cum defineşte pe scurt poziţia biografică a scriitorului român înăuntrul acestei societăţi, lucruri mai dificile pentru un străin decât aprecierea directă a valorii artistice, în care, deasemeni, d. Silvio Guarnieri se arată a poseda vigoare de gândire, pătrundere şi criterii elevate.

Criteriile acestea, aşa cum se întrevăd în articolele sale care apar în diferite reviste, înfăţişează şi înăuntrul criticei italiene o poziţie nouă, afirmată în mod polemic încă din volumul «Il costume litterario» (Moravuri literare), care s'ar putea defini ca o readucere a punctului de vedere uman în cadrele dialectice, atât de subtile, şi pe care d. Silvio Guarnieri le posedă aşa de bine, ale criticei literare şi esteticei italiene. Este semnificativ să amintim că scriitorul italian a debutat într'unul din cercurile moderniste cele mai tipice şi remarcabile din Italia, acela al grupului florentin din jurul revistei *Solaria*.

Opinia sa despre Pavel Dan este un omagiu meritat adus autorului lui «Urcan bătrânul».

Dragoş Vrânceanu

ROMÂNII IN BANATUL OCCIDENTAL. —

Ultimul număr al revistei de afirmare românească «Timocul» aduce un preţios material privind pe Românii din Iugoslavia — Românii aceia asupra cărora o politică de compromisuri ne învăţa să păstrăm o dureroasă tăcere.

Desprindem din documentatul studiu al domnului *Dr. Nicolae M. Popp*, despre Românii din Banatul Occidental, câteva pasagii edificatoare:

«In ordinea nouă pe care Puterile Axei o plămădesc Europei, statele mozaic au soarta pecetluită. *Cehoslovacia*, acea creaţie hibridă a Societăţii Naţiunilor, s'a redus la realităţile etnice din care era făurită: protectoratul ceh şi republica slovacă. Al doilea stat mozaic, *Jugoslavia*, s'a prăbuşit prin propria sa voie, desfăcându-se în elementele componente: Croaţia, Muntenegru, Dalmaţia, Macedonia etc. Numai printr'un sentiment de decenţă a unui vecin cavaler, România n'a revendicat în cei 20 ani din urmă teritorii ce i se cuveneau şi cari fuseseră atribuite pe nedrept Jugoslaviei.

«Chiar după autori sârbi, vechimea Sârbilor în Banat nu e mai mare de sfârşitul sec. 15. *Carić* crede că primii coloni Sârbi au venit în Banat pe la 1481. Cu 20 ani mai înainte, ţara lor căzuse sub Turci. Pe atunci Belgradul era încă cetate ungurească, iar la 1521 când Ungurii au pierdut-o, au cedat-o Turcilor. Câţiva ani mai târziu (1526), Banatul întreg, ca paşalâc al Timişoarei, trece sub Turci. Stăpânirea otomană durează 200 ani; ea presintă prima epocă de infiltrare sârbească în Banat. Fiind aceiaş stăpânire pe ambele maluri ale Dunării — iar stăpânirea turcească, după instalare, era recunoscută ca îngăduitoare — era normal şi uşor ca Sârbii să treacă Dunărea şi să se aşeze pe încetul în Banatul bogat. Iată ce scrie în această privinţă un alt învăţat sârb, *Jovan Erdeljanović*: Invazia turcească a fost pentru Sârbi o fericire, căci le-a dat ocazia să se aşeze la nordul Dunării şi să formeze o centură de protecţie nucleului etnic din sud.

«Prin pacea dela Pojarevăţ (1718), Austria intră în posesia Banatului. Statul catolic al Casei de Habsburg, care moştenea pe Turci, inaugurează o politică asemănătoare cu a înaintaşilor săi: *pe plan bisericesc*, lasă pe creştinii ortodocşi ai Banatului: Sârbii, dar şi Românii, sub jurisdicţia bisericei sârbeşti a Ipekului, transformată la începutul sec. 18 în mitropolia Belgradului. *Pe plan etnic*, Austria încurajează colonizarea câmpiei fertile a Banatului cu elemente alogene, atât în teritoriile câştigate prin asanarea mlaştinilor Tisei, cât şi în regiunile pur româneşti. Secolul 18 este pentru poporul românesc cea mai nenorocită epocă din viaţa lui: în cele două principate: Fanarioţii, cari au dus la înjumătăţirea principatelor prin pierderea Olteniei, Bucovinei şi pregătirea pierderei Basarabiei. In Banat spargerea blocului etnic românesc prin colonizări sistematice străine, dintre cari mai importante sunt două, ambele încurajate de Curtea dela Viena: colonizarea şvăbească şi colonizarea sârbească.

«Aşa dar în concluzie: care e originea Sârbilor în Banat? Ei provin din două colonizări, una timidă, întâmplătoare, în sec. 16, sub Turci, alta sistematică, premeditată, în sec. 18, sub Habsburgi. Iată de ce a afirma că Sârbii n'au drepturi istorice în Banat, chiar în Banatul aşa zis «sârbesc», este a ne întemeia pe purul adevăr. *Românii sunt mai vechi.* Până în 1918, Banatul n'a aparţinut niciodată Serbiei, deci Sârbii nu se pot sprijini nici pe drepturi politice. Şi atunci care e temeiul stăpânirii lor aci? Aceşti venetici, «die flüchtlinge Nation» — *neamul pribeag* al Sârbilor, cum foarte plastic îi denumeşte istoricul german *H. Schuricher*, pe ce s'au întemeiat când la 1918, în conferinţa de pace, au revendicat Banatul? Pe *consideraţiuni strategice:* că Banatul constitue un cap de pod absolut necesar Belgradului şi pe *consideraţiuni economice:* că Banatul e un pământ prea bogat faţă de Serbia săracă. Insă nimănui nu-i este îngăduit să fie darnic cu glia străbună, de aceia numai cu trântirea uşilor la conferinţa de pace, Banatul occidental ne-a putut fi răpit. Dar Sârbii cereau Banatul întreg şi Aradul, care nu e în Banat. L-au dorit întotdeauna, chiar şi în momentele tragice prin care trecea România în vara anului 1940, şi l-au râvnit şi cerut chiar şi în Martie 1941, când au simulat aderarea la pactul tripartit

«Pentru populaţia Banatului occidental dispunem de două recensăminte: cel unguresc din 1910 şi cel jugoslav din 1931. Dacă la cele două recensăminte comparăm situaţia demografică numai a Torontalului, constatăm următorul fapt curios: în timp ce Românii, Germanii şi Ungurii scad fiecare cu câte 20 până la 30 de mii, numai Sârbii cresc cu 100 de mii sau 72%. In sfârşit, deşi dela 1910 până la 1921 Sârbii singuri cresc cu 100 de mii în abia 3 ani de stăpânire jugoslavă, din 1921 până la 1931, deci în 10 ani de stăpânire jugoslavă, populaţia întregului Banat jugoslav creşte cu abia 1702 suflete. Anomaliile acestea statistice au totuşi o explicaţie. Iat-o:

1. Recensământul din 1910 e unguresc, deci părtinitor pentru Unguri. Cel din 1921 e jugoslav, deci părtinitor pentru Sârbi; comparându-le, aşa ne explicăm descreşterea numărului Ungurilor cu 19%, iar a Sârbilor cu abia 1,5%, când scăderea normală e de cca 10% pentru ambii.

2. Deşi repartizat la Banatul întreg, Sârbii au scăzut cu 1,5%, numai în Banatul sârbesc şi numai în acelaş interval de timp Sârbii au crescut cu 72%. Ambele cifre sunt oficiale jugoslave. Care din două trebuesc însă crezute? In tot cazul nu amândouă deodată.

3. Sârbii au făcut colonizări în Banat, colonizări de «dobrovolţi» (voluntari) începând de prin 1921. Totuşi în cei 10 ani de colonizare (1921—1931) populaţia Banatului occidental creşte cu numai 1702 loc., pe câtă vreme în 3 ani, înainte de colonizare (1918—1921) populaţia Banatului occidental crescuse numai la Sârbi, cu 100.463 locuitori!

«Sunt suficiente aceste trei puncte spre a ne arăta nu numai nesinceritatea datelor, dar chiar neseriozitatea unui astfel de recensământ, cum este cel jugoslav din 1921. Şi atunci, ce trebue să credem?

«In momentul când Ungurii au părăsit Torontalul în favoarea Jugoslavilor, populaţia cea mai numeroasă a lui era cea germană, după cum cea mai veche populaţie a lui — aborigenă — era cea română. Germanii şi Românii au drepturi în Banatul occidental: unii prin număr, ceilalţi prin vechime. Din cele 150 sate ale Banatului occidental, Sârbii dădeau 27 *sate curat româneşti* şi alte 52 sate mixte. Iată lista satelor româneşti: *Toracul Mare, Toracul Mic, Iancachid, Salca, Ecica Română* şi *Ubdiual*, între Beghei şi Timiş. Cele mai numeroase sate sunt în jurul Vârşeţului şi Bisericei Albe: *Iamul mic, Marghita, Sâmianăş, Sân Mihai Selcuşul, Alibunar Petrovasila, Satul Nou, Nicolinţul Mare, Vlaicovăţul, Retişorul, Oreşaţul, Grebenaţul, Straja, Voivodinţul, Costeiul, Iablanca, Sociţa, Mesicea, Morcovăţul.* In sfârşit *Ofcea* în faţa Belgradului. De altfel Belgradul e aşezat în mijlocul unei regiuni cu mulţi Români.

«Cum trăiau Rămânii din Banat sub Sârbi? Este în deobşte cunoscută atitudinea Ungurilor faţă de minoritarii lor Români. Ei bine, fără exagerare, în intrasigenţă şi şovinism naţional, Sârbii îi depăşeau. Făcând o paralelă între minoritatea sârbească din România şi minoritatea românească din Jugoslavia, în privinţa şcoalei şi bisericei, d-l Prof. *Silviu Dragomir* constată lipsa de solicitudine a autorităţilor sârbeşti, ba chiar tendinţa de a paraliza orice încercare de desvoltare a acestor două instituţii.

«In România, biserica sârbească e ajutată de stat, dându-i-se drepturi egale cu biserica naţională românească, în schimb şcoalele sârbeşti sunt trecute la învăţământul particular spre a nu fi stânjenite în organizarea lor pe aceleaşi baze ca în Jugoslavia.

«In Jugoslavia, situaţia e intenţionat exact inversă: biserica românească e o instituţie în afară de stat, spre a fi întreţinută de gospodarii români, pe când şcoala românească e trecută la stat, pentru ca aceasta să aibe drept de imixtiune în instituţia ce e menită să ţină nestinsă flacăra românismului.

«Pentru ilustrarea celor de mai sus e de ajuns să cităm următoarele cifre: în 1919, la retragerea Ungurilor, în Banatul jugoslav erau 105 învăţători români, iar în Banatul românesc 53 învăţători sârbi. După 12 ani, în 1931, nu mai rămăseseră decât 4 învăţători români la Sârbi şi *64* învăţători sârbi la Români!

Faţă de un astfel de tratament — şi noi intenţionat ne-am aşezat pe un plan spiritual şi scolastic, nu pe unul economic şi al libertăţii cetăţeneşti — mai putem noi astăzi renunţa la gândul de a vedea împlinită o veche dorinţă de a fi una toţi Românii bănăţeni, cu atât mai mult astăzi, când rămânând mai puţini trebue să ne numărăm, să ştim câţi suntem şi unde ne aflăm?

Şi acum, dece — încheind — putem afirma că Banatul întreg se cuvine României?

1) Pentru că din punct de vedere *istoric*, Românii sunt cei mai vechi locuitori ai lui.

2) Pentru că din punct de vedere *politic*, până la 1918, Serbia a fost inexistentă ca stat la nordul Dunării.

3) Pentru că din punct de vedere *etnic*, Românii din Banatul occidental sunt în directă continuitate teritorială cu cei din România liberă.

4) Pentru că din punct de vedere *economic*, Banatul a constituit permanent o unitate geografică, şi în sfârşit

5) Pentru că libera dorinţă a locuitorilor lui a fost exprimată recent în favoarea României».

A MURIT

marele român, mitropolitul Alexandru Niculescu, păstorul unei turme româneşti, pe care împrejurările au aruncat-o departe de vatra de sacre comori spirituale a Blajului.

«Dacia», în numele căreia vibrează conştiinţa unităţii noastre în faţa căreia timpurile chiar urmează să se plece, aduce un pios omagiu la mormântul marelui păstor.

D. B.

REVENDICĂRI MAGHIARE.

O cercetare, pretins ştiinţifică, făcută de oficialitatea maghiară în judeţul Someş asupra Ungurilor răsleţi, revendică pentru neamul — într'adevăr răsleţ al Ungurilor — sute de familii româneşti. «Numele de familie arată origina maghiară a mii de oameni de pe Someş — susţin anchetatorii — registrele matricole şi inscripţiile funerare, îşi citesc peste capul nostru greşelile trecutului». Care sunt aceste greşeli ale trecutului? Toleranţa ungurească faţă de Români care a făcut posibilă valahizarea acestor «târzii urmaşi ai poporului cuceritor de ţară». Din pledoaria care însoţeşte relatarea acestei importante descoperiri reţinem vechea concepţie maghiară din nou actualizată că Românii sunt un popor doar tolerat în Transilvania. In rezolvarea problemei Ungurilor răsleţi, acele măsuri care n'au fost luate la timp, pretind de astădată urgenţa. Şi ziarul Estilap dă o listă de nume «care — susţine redactorul lui — va spune despre rădăcinile maghiare mai mult decât o sută de cărţi şi o mie de conferinţe». Lectura acestor nume, suntem şi noi de părere, e într'adevăr convingătoare, dar ea va rămâne o mărturie puternică pentru noi împotriva tezei maghiare. Purtătorii unor nume de sate, botezate de administraţia ungurească sau cu numire slavă, sunt socotiţi a fi de origină maghiară, indiferent dacă aceste nume au scăpat de traducerea silnică practicată de oficialitatea maghiară sau dacă mai au încă sufixul latin. Cel ce poartă un nume de sat în tulpina lui ungurească, este şi el ungur. Dăm numele din această categorie: *Iclodeanu* (dela Iclod), *Agrişan* (Agreş), *Cristureanu* (Cristur). *Nuşfăleanu* (Nuşfalău), *Mureşanu* (Mureş), *Ţăgean* (Ţaga), *Bungărdean* (Bungard), *Somcutean* (Somcuta), *Nireşan* (Nireş), *Mocodean* (Mocod), *Săplăcanu* (Săplac), *Săsărman* (Săsarm), *Borgovan* (Bârgău), *Bătean* (Batin), *Sângeorzan* (Sângeorz), *Cubleşan* (Cubleş), *Dobrican* (Dobric), *Şoimuşan* (Şoimuş), *Sălăgean* (Sălaj), *Căilean* (Caila), *Blăjan* (Blaj). Numele care arată profesiunea, foarte rare dealtfel, sunt explicabile dacă ne gândim, la puterea de penetraţie a termenului tehnic strein, de provenienţă urbană, în limbajul sătenilor. Lăcătuş *(Lakatos)*, Socaciu *(Szakács*=bucătar), *Şuvagău* (Sovágó=tăetor de sare), *Sigheartău* (Szigyartó=curelar), *Sucin* (Szücs=cojocar), *Săbău* (Szabo=croitor), *Cociş* (Kocsis=vizitiu), *Mesaroş* (Meszaros=măcelar), *Biriş* (béres=slugă la grofi). Purtătorii numelor următoare vor fi nimiţi când vor afla că au nume ungureşti: *Moraru, Tătaru, Cătună, Marcu, Diacu, Ungur, Puşcaşu, Trâmbiţaşu, Luca, Toma, Lazăr, Cosma, Găvrilaş* (dela *Gaborfy* — susţin etnografii maghiari! — *Costea, Ciontea, Botta, Magda, Rotar, Băeşu* (în traducerea ungurească: Bajasz), *Belciug, Borza.*

Să ne oprim la câteva dintre acele nume care par a da dreptate tezei maghiare. Nume ca *Hognogi* (dela Hadnagy = subloconenet), *Biró* (Biro=primar), au într'adevăr un caracter unguresc, dar ele sunt pur şi simplu poreclele cu caracter satiric date de colectivitatea românească unora dintre acei membri ai ei, care în lumea satelor vor fi exagerat o poveste din cătănie, sau care în cine ştie ce împrejurare a vieţii lor vor fi stârnit prin contrast humorul consătenilor lor. Bunul simţ al ţăranului va fi reacţionat, pecetluind într'un râs crud pe cel ce se grozăvea, cu stigmatul unui cuvânt care-i era odios. Pentru a da un temei ştiinţific acestui zel de expropriere naţională, cercetătorii maghiari recurg la ajutorul etimologiei. Dar aici îşi dau în petec. Frumosul nume românesc *Greluş* (cuvântul greeruş dela greer în daco-româna dela Nord) e socotit a fi unguresc pentru că are sufixul-*uş* derivat din *-os*. Dar mult mai hilară este etimologia numelor *Fruntaş* şi *Giurgiuca* (Zsurzsuga, în transcrierea maghiară). Pentru ca şi istoriografia să participe la această monstruozitate e invocat din trecutul unei comune curat româneşti de pe Someş, numele unui nobil ungur Forintos György. O ramură a familiei acestuia, păstrându-şi primul nume şi l-ar fi schimbat prin românizare în acela de Fruntaş, cealaltă ramură purtând numele de botez, l-ar fi modificat în diminutivul lui George, Giurgiuca. Etimologia *Fruntaş* dela *Forintos* (forint=fiorin) poate avea loc doar în capul unui dement. Cuvântul *fruntaş* în Ardealul de Nord face parte din terminologia păstorească şi înseamnă: cel **dintâi între** proprietarii oilor, titlu conferit de obştea satului aceluia dintre părtaşi care la sărbătoarea scoaterei turmei la păşune *(La împreunat)* a obţinut dela oile lui *lapţii* cei mai mulţi. Cât priveşte ultimul cuvânt el e un descendent al numelui *Jurj* din Maramureş, atestat în actele secolului al XVI-lea (N. Iorga: Scrisori de boeri, pag. 32) care prin diminutivul său scris în ortografia latinizantă a secolului trecut, a dat Giurgiuca. In forma sa originară el a fost purtat dealtfel până în zilele noastre, nu fără aspectul latinizant, de canonicul *Georgiu* (pronunţia: Jorj) dela Gherla, înrudit cu neamul celui dintâi. Urmând acest sistem, mâine-poimâine ne vor scoate, cu puterea pe toţi Unguri. Până şi numele biblice sunt revendicate patrimoniului lor. In virtutea acestor teorii ne putem aştepta la orice.

IMN DE PE CÂMPIE.

In revista Maestrale (II, 1.) poetul Emiliano Bernardi publică în traducere italiană *Imn de pe câmpie* de *N. Caranica*, traducere precedată de o prezentare a poetului român cu scopul de a face cunoscută mişcarea literară ardeleană din care face parte autorul minunatului imn. In «Poeme şi Imnuri» a lui N. Caranica din Colecţia Abecedar îngrijită de noi, apărea în Maiu, 1940, cea mai bună carte românească de versuri din ultimii ani. In referinţele pe care Emiliano Bernardi le dă asupra activităţii literare a poetului, numele capitalei Ardealului, Clujul, apare ca centru de cultură românească. Fie ca acest nume să rămână în forma lui românească pe orice hartă pe care o vor vesti în lume poeţii!

ULTIMA VITRINĂ A CĂRŢII ROMÂNEŞTI LA CLUJ.

Ultima vitrină a Librăriei Cartea Românească din Cluj, o neuitată, mişcătoare icoană. Un câmp de coperte albe. volumele poeţilor ardeleni, înconjura cartea lui Eminescu în ediţia domnului Perpessicius. Mâna care pusese aceste cărţi în vitrină va fi simţit fiorul durerii de afară şi marele poet fu invocat printre firavele noastre începuturi ca gândul cel mai curat al neamului românesc să rămână cu noi acolo. A doua zi după plecarea noastră sfâşietoare, cei ce veneau în numele civilizaţiei. pentru a la prestigiu intrării lor triumfale, până la pământ au despicat fereastra înaltă a vitrinei şi din paginele cărţilor noastre au făcut — cum îmi spunea Mihai Beniuc — iarbă pentru portretul lui Horty. Ca o supremă favoare ediţia scumpă a lui Eminescu, ruptă în bucăţi de mâinile lor, fu tăvălită în noroiu şi pusă la loc, un morman de foi sfâşiate. C împreună cu El noi ne socotim rămaşi la Cluj. Şi gândurile noastre împreună cu gândurile lui fără moarte de acolo pornesc în largul Transilvaniei.

CENUŞA ALTARELOR NOASTRE.

Poetul Teodor Murăşanu evocă în emoţionante cuvinte făptura de floare a bisericei româneşti din Borsec, azi prefăcută în cenuşă. Duşmanul ne dărâmă pe rând altarele. Ci sufletul românesc prins în adâncime de acele locuri nu poate fi ucis. El va rămâne deapururi acolo, purtându-şi durerea peste ele. «Românii din Bicaz — cum spune aşa de frumos poetul — trec prin partea locului, caută urmele lăcaşului de închinare şi-i sărută cenuşa». Din rugul aprins al bisericei româneşti din Borsec fumul înalt stărue mustrător pe cerul Patriei. Dar în moina zilelor de acuma numai poetul îl vede.

TRIBUNA ARDEALULUI.

In osândirea nedreaptă a poporului românesc, aceia ce ostenesc în redacţia ziarului dela Cluj, sunt apărătorii din urmă ai căminului la care noi vom visa fără încetare. Martori zilnici ai procesului dureros prin care e târîtă populaţia cea mai numeroasă a Transilvaniei, suferinţa le sfinţeşte pana cu care scriu. Cuvintele noastre poate n'ajung până la ei. Dar nici o graniţă din lume nu va putea abate cursul gândului românesc din albia comună. Păzitori ai legii străbune, peste întunecarea trecătoare de acum, pe fraţii mei dela Cluj îi salut în nemurirea crezului românesc biruitor.

Emil Giurgiuca

REDACŢIONALE.

Acest număr apare, din cauza vicisitudinilor prin cari trecem, la un interval mai mare decât cel obişnuit.

Această întârziere nu se răsfrânge însă — e dela sine înţeles — asupra abonamentelor cari rămân valabile pentru 12 numere ale revistei.

DACIA

COMITETUL DE DIRECŢIE:
OCTAVIAN C. TASLAUANU
DAN BOTTA
EMIL GIURGIUCA

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:
STR. DIONISIE 65, BUCUREŞTI, II.
Tel. 2.36.38.

ABONAMENTUL PE ŞASE LUNI:
PENTRU PARTICULARI: 150 LEI
PENTRU INSTITUŢII: 500 LEI
PENTRU SPRIJINITORI: 1000 LEI

12 LEI EXEMPLARUL

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI